БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда
үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч.
СЕНТЯБРЬ
24
СРЕДА
№ 225 (8071).

Өртээ 2 көп.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

ТИИЛЕЛГЕНИҢ ОРУУ

Эстонияның колхозтарында колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел болгаш республиканың бирги съездилеринге тураскааган нийти хуралдар эртип турар.

Ындыг хурал Харноск районда Күш-ажылдың Кызыл тук орденниг «Улустуң тиилелгези» колхозка болуп эрткен. Ол ажыл-агый бо чылын бодунуң 20 чыл юбилейин демдеглээн. Ленинчи кооператив планынга үндезилеп хөгжүткен социалистиг көдээ ажыл-агый эстон көдээни таныттынмазы-биле чаарткан. Ооң тодаргай чижээн «Улустуң тиилелгези» колхозтан көрүп болур.

Баштайгы үеде ол колхозтуң техниктиг баазазынга аът-биле кестирер 11 машина, 3 чаштырыкчы турган. Ам 41 трактор, 6 комбайн болгаш өске-даа техника бар апарган. Шынааларны болгаш шыгы улуг черлерни кургадып тургаш, колхозтуң тарылга шөлүн 2000 гектарга калбарткан.

Хоорай хевириниң бажыңнарын туткан чаагайжыткан суур тургустунган. Ында клуб, магазин, кафе-столовая, школа болгаш культура амыдыралдың өске-даа албан черлери бар. Шак-ла ындыг суурларны республиканың 300 ажыг колхозтарында тудуп турар.

Ук көдээ ажыл-агый артели күрүнеге эът, сүт, тараа, картофель садарының беш чыл планын күүседипкен.

Колхозчуларның район хуралынга баар төлээге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Анни Микомягини артелдиң кежигүннери бир үн-биле соңгааннар. Ол саанчы бодунга быжыглаттынган бөлүк инектериниң бирээзинден-не 5000 килограммдан хөй сүттү саап алырын республикада эң баштай чедип алганнарның бирээзи. (СЭТА-ның корр).

КЕЖЭЭКИ БОЛГАШ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ

Ортумак школаны чыл бүрү доозуп үнүп турарларның аразында кежээки болгаш бот-өөредилге школазын доосканнар хөй. Нийти билиг школазын кандыг-бир чылдагаан-биле доостпайн барган оолдар, кыстар ажылдавышаан өөрениириниң оруун күзелдии-биле шилип ап турар. Оларның өөрениринге таарымчалыг байдалды тургузарынче улуг сагыш салдынган.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле шиитпирлеринде аныяктарның өөредилгезин сайзырадыры кошку черни ээлээн. Өөредилгениң кежээки болгаш бот-өөредилге хевирин калбартырын ында айыткан.

1969—70 чыл аныяктарның өөредилгезинге онзагай чыл бооп кирер. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнуң чылында өөредилге чылы эгелеп турар. Ленинчи юбилейни чедиишкиннииг уткууурунга база бир төлептиг салыышкын болза кижи бүрүзү бодунуң нийти билиин бедидер дээш чүткүл болур. 1970 чылга чедир аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезин боттандырар деп СЭКП-ниң Программазында бижээн. Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларга чаа өөредилге чылын эгелеп тура, үстүнде сорулганы удуртулга болдуруп ажылдаар ужурлуг бис.

Бистиң республикада бот-өөредилгениң ийи школазы (Кызылда болгаш Чадаанада), ажылчын аныяктарның элээн каш кежээки школалары, Таңдының Кур-Черде өөредилге комбинады аныяктар өөредилгезиниң баазазы бооп турар. Ук школаларга беш муң хире аныяк өскен долу болгаш долу эвес ортумак эртемни чедип ап келген. Чаа өөредилге чылында оларга база хөй аныяктар өөренир.

Республиканың Кызылда бот-өөредилгелиг школазы Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды, Тес-Хем, Эрзин дээш өске районнарда консультпунктуларны организастаан. Улуг-Хемниң Чаатыда консультпунктуга эрткен чылын өөредилге элээн организастыг болган. Бо чылын аңаа өөренир аныяктарның сан-даңзызын тургускан. Школаның башкылары-биле аныяктарның баштайгы ужуражылгазы эрткен. Өөредилге чылын организастыг эгелээриниң хемчеглерин консультпункт болгаш удуртур органнар ап турары оон иле-дир.

Таңдының Кур-Черде өөредилге комбинады «Тиилелге» совхозтуң механизатор кадрлар белеткээриниң баазазы болу берген. Сес чыл болгаш ортумак школаны доостушаан, калбак билиглиг механизатор кадрларның мергежилин оолдар, кыстар чедип ап турар. Оларның чамдыктары төрээн совхозунуң хову, шөлдеринде ажылдай берген. Өөредилгениң организастыг эртип турарының чылдагааны чүдел? Совхоз дирекциязы аныяктарның өөредилгезин чугула деп санап, комбинатка, ооң өөреникчилеринге дузалап, хүн бүрү деткип турарында.

Кежээки болгаш бот-өөредилге партия, совет органнарның, ажыл-агый удуртукчуларының кичээнгейиниң төвүнде турар черлерде түңнел эки. ВЛКСМ райкомнары, комсомол комитеттери аныяктар өөредилгезин доктаамал удуртуру болгаш контрольдаары кончуг чугула. Кежээки өөредилге айтырыынче тус-тус районолар база чогуур кичээнгей салыр ужурлуг. Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчииириниң айтырыын калбак хөй-ниитиниң деми-биле мынчаар шиитпирлевес болза, эки түңнелге чедирбес.

Бот-өөредилгелиг школаның консультация пунктуларынга 5 — 11 класстарга өөренир күзелдиглер билиг чедип ап болурунуң бүгү-ле аргалары бар. Эрткен чылдарның чамдык шын эвес практиказындан бүрүнү-биле уштунуп тургаш, аныяктар өөредилгезин үндезини-биле экижидерин чедип ап болур. Чүнүң-даа мурнунда өөренир кижилерниң сан-даңзызын четчелээр, тодарадыр. Кымның кайы класска, кааа өөренирин амна үзе шиитпирлээр херек. Өөредилгени таарымчалыг чорударын башкылар-биле сүмележир. Ырак ферма, бригадаларда аныяктарның өөредилгезин үзүк чок чорударын ажыл-агый удуртукчулары, школалар, консультпунктулар баш удур планнаар.

Аныяктарның өөредилгезин болур-чогууру-биле чорударынга консультпунктуларны болгаш өөредилге бөлүктерин быжыглап тургускан школаларның, ында ажылдап турар башкыларның негелделиг болуру база чугула айтырыг. Өөренип турарларның билииниң шынарынче кичээнгей салып, консультацияларны, зачёттарны чогуур өй-шаанда чорударынга бүгү чүүлдү белеткээри чугула.

Өөредилгени доктаамал чорударынга кичээл үзер, харында өөредилгени ара каар чоруктар кончуг шаптыктыг. Аныяктарның өөредилгезин планнап тура, аңаа үзүктелиишкин болдурбазын ажыл-агый удуртукчулары, профэвилел, комсомол организациялары амдан бодаар херек. Эрткен чылдарның түңнелдеринден чамдык саннар чүнү херечилеп турарыл дээрге, чыл эгезинде өөренип киргеннерниң элээн кезии өөредилге эгелээри кайы чорда-ла, чоорту «эсти» берген болур. Ону болдурбазының үндезини тус чер бүрүзүнүң комсомол болгаш партия организацияларының хүн бүрү контролюнда.

Өөренири хууда херээ дээр хөөннер турбас ужурлуг. Аныяк өскенниң өөредилгези дээрге бистиң партиявыстың шиитпирлеп турар чугула сорулгаларының бирээзи болур. Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин чедип алырының бир баазазы кежээки болгаш бот-өөредилге ол, ынчангаш аңаа негелде бедик.

Ленинчи юбилейниң төөгүлүг чылында билиг дээш походка идепкейлиг киржири оолдар, кыстарның хүндүлүг хүлээлгези. Ажылчын аныяктарның өөредилгези эгелей берген, кадээ аныяктарның өөредилгези октябрьда эгелээр. Аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилгезин организастыг чорударынга ВЛКСМ райкомнарының, тус черлерниң партия, совет, ажыл-агый органнарының ролю улуг дээрзин айтыры чугула.

ЭЛЕГЕС-АКСЫНЫҢ № 22 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДАНЫҢ ТҮҢНЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1969 чылдың сентябрь 21-де Элегес-Аксының № 22 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда болуп эрткен. Ол соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат Владимир Борисович Добромысловту соңгуурунга соңгукчуларның 98,93 хуузу киришкен. Бадылаашкынга киришкен бүгү соңгукчуларның 99,98 хуузу Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат Владимир Борисович Добромыслов дээш бадылаашкынын берген.

Элегес-Аксының № 22 соңгулда округунуң талазы-биле округ соңгулда комиссиязы.

Каттышкан өөредилгеге белеткел

ПУР-нуң, ГДР-ниң, ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң шериглериниң штабтарында болгаш өөредилге штавында каттышкан өөредилгелер планнарын тодаргайлап, төлевилелерин доозуп турар. Келир үеде чүүлбүрү өөредилге эрттиреринге эргежок чугула материал, кижи курлавырын таарыштыр санап, дайынчы дужаалдарны төлевилеп, тарадып берип турар. Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң армияларының эң улуг өөредилгелериниң бирээзин Польшаның барын талакы черлеринге эрттирер. Ону эвилелчи күрүнелерниң танк, мотоадыгжы болгаш десант шериглериниң, далай, ужар чүүл күштериниң киржилгези-биле, амгы үеде кылыр дайынчы хөделиишкиннериниң онза байдалдарын барымдаалап тургаш, улуг девискээрге эрттирер. Өөредилгеге хөй-хөй социалистиг чурттарның шериг удуртукчулары келир.

Штаб ажылы-биле чергелештир найыралдыг армияларның дайынчыларының ужуражышкыннарын эрттирип, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң дуржулгазын чугаалажыр, ПУР-нуң, ГДР-ниң, ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң шериг кезектериниң төлээлекчилери Польшаның хөй-ниитизи-биле ужуражып, заводтарга, фабрикаларга экскурсиялап барып турар. Ужуражышкыннар чүректиң ханызындан найыралдыг эртип турар.

Д. ДЫМОВ.

(СЭТА-ның тускай корреспондентизи).

ДҮЖҮТТҮ ДҮРГЕН АЖААР, МАЛ ЧЕМИН ХӨЙНҮ БЕЛЕТКЭЭР!

Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхоз беш чылдың дөрткү чылында тараа культураларының элбек дүжүдүн өстүрген. Бо хүннерде колхозтуң Оңгар-Ховуда турлааның шаңында чаа дүжүттүң чүс-чүс тонна тараазын дүжүрүп турар. Ол тарааларны үрезинге арыглап, күрүнеге дужаар ажылдар улам хайныкан.

ЧУРУКТА: колхозтуң Оңгар-Ховуда шаңында.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы» совхоз күрүнеге 9 айларда 559 тонна сүт садар планныг. Ону сентябрьның баштайгы чартыынга чедир 579 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Совхозтуң Арысканда эш Серин эргелекчилээн сүт-барлан фермазы үстүнде чаагай үүлени бүдүрүжүрүнге кол рольду ойнаан.

Ол ферманы районнуң «Күш-ажылга алдар» деп Хүндүлел самбыразынга киирген. Үшкү кварталдың амгы байдалындан алырга, арысканчылар мурнунче кымны-даа киирбээн болгаш хүндүлел самбыразынга хевээр арттарынга төлептиг.

Д. АРАКЧАА.

ЭКИ ҮҮЛЕ МАКТАЛДЫГ

Ниитиниң малынга чем-суурну тургузар планын Улуг-Хем район 76,5 хуу күүсеткен. Районнуң Жданов аттыг колхозу сиген белеткээр планын 112,1, а «Х Улуг хурал» колхоз 100,9 хуу күүседип, беш чылдың дөрткү чылының мал чеми белеткээр планныг сорулгазын өске ажыл-агыйларны мурнай бүдүрүп, эрестиг ажылдаан.

«Х Улуг хурал» колхозта Андрей Федорович Крыцын бригадирлээн Кара-Булуң хову бригадазының сигенчилери малга быжыг чем-суурну тургузарының херээнге онза идепкейлиг ажылдаан.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

КОМБАЙННАРНЫ БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫГЛААР

Сөөлгү медээ ёзугаар алырга, республикада 150 муң гектарның азы бүгү тарылга шөлүнүң 61 хуузунуң тараазы кестинген. Ооң 125 муң гектарының азы кестинген шөлдүң 83,3 хуузунуң тараазы бастыртынган.

Гектардан ортумак дүжүт 7,8 центнер. КҮРҮНЕГЕ 43528 ТОННА ТАРААНЫ САТКАН. ол болза планның 72,5 хуузу-дур.

Планның 22 хуузу болур 300 гектарның картофели, 150 гектарның ногаазы ажаап алдынган.

Дүжүт ажаап алыышкынының бирги одуруунда Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары чоруп турар. Олар бүгү тарылга шөлүнүң 84 хуузунуң тараазын ажаап алган. Ийиги черде Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары. Мында бүгү тарылга шөлүнүң 70,1 хуузунуң тараазы ажаап алдынган. Үшкү черде — Таңды.

Ажаап алыышкын ажылдарының фронтузу сөөлгү үеде улуу-биле калбарган. Ооң-биле холбаштыр Төрээн чурттуң шыгжамырынче тараа урушкуну хүннүң немежип турар. Ылаңгыя Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары бо талазы-биле кескү чедиишкиннерни чедип ап келген. Районнуң тараажылары хүнде бир комбайнга онаалтыр ажылдап кылыышкынны 11,6 гектар чедир улгаттырган. Хөй-хөй комбайнерлер ээлчег нормазын 150—200 хуу чедирип келген. Каа-хемчилерниң чедиишкиннериниң чажыды чүдел?

Тарааны кестирип, сөөртүп турар кижилер ортузунда ажылды эки организастааны да, социалистиг чарышты кижилерниң материалдыг сонуургалы-биле дүүштүрбүшаан, оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузуп турарында. Ооң аңгыда мында техниканың ажыглалы болгаш камналгазы база эки тургустунган. Районнуң тараажылары «Ажаап алыышкын үезинде чаңгыс шак-даа халас чидирбээлиңер!» деп лозуң-биле ажылдап турар.

Ынчалзажок, республикада ниитизи-биле ажаап алыышкын ажылдарының темпизи хүннүң негелдезинге дүүшпейн турар. Ажаап алыышкын техниказының анаа туруушкуну шыңгыы дувураазынны болдурган. Моон түңнелинде хүнде бир комбайнга онаалтыр ортумак ажылдап кылыышкын чүгле 5,5 гектар болуп турар. Чамдык ажыл-агыйларда оон-даа эвээш.

Бо чүнү херечилеп турарыл?

Бүгү комбайн парыгының чартыы багай ажыглаттынып турарының херечизи-дир. Чамдык ажыл-агый удуртукчуларының, бригадирлерниң, агрономнарның шүшпең чорууннан машиналар анаа туруп бээр чүүл бар. Улуг-Хем районну алыылыңар. Мында бир комбайнның хүнде ажылдап кылыышкыны дөңгүп-ле 4,1 гектар. Бир эвес районда тургустунган байдалга хамаарыштыр чогуур хемчег албас болза, борта ажаап алыышкын ажылдары хар чаап эгелээжеге чедир узамдыгып болур хире кынныпп келгендир. А ону болдуруп болбас. Ам бедик даглар баштарында хар чааптан. Моон соңгаар механизаторларның ажылдаарынга улам берге апаар болгай.

«Чыраа-Бажы» совхоз дүжүт ажаап алыышкынын кончуг оожум темп-биле чорудуп келген. Ажыл-агыйда 5986 гектар тараа культураларының чүгле ийи муң гектар хирези ажаап алдынган. Байдал мындыг турда, совхозта бар комбайннарның хөй кезии тараа төгүлбес кылдыр эки дериттинмээн. Моон түңнелинде мында тарааның чидириии улуг. Бо бүгү четпестер совхозтуң кол инженери Н. С. Гамзинге билдингир турда-ла, ол бодунуң талазындан чогуур хемчег албаан.

Моон дээре эвес байдалды «Тээли», «Россия», «Улуг-Хая» совхозтардан база көрүп болур.

Республикада күскү хову ажылдары шиитпирлиг үеже кирген. Дүжүт ажаап алыышкынын дүрген доостушаан, күрүне мурнунга планныг онаалдаларның чедиишкинниг күүселдезин дээш шыңгыы хемчеглерни алыры ажыл-агый удуртукчуларының, тускай эртемниглерниң база бүгү тараажыларның ыдыктыг хереэ.

КАСКАГАНЫҢ АГРЕГАДЫ БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛҮГ

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының механизатору Маадыр-оол Каскага кукуруза ажаар комбайнны билдилиг башкарып, ажылга бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Аныяк механизатор бо чылын совхозтуң Терезинде, Аймыырлыгда бригадаларынга кукуруза ажаарынга киришкеш, ам Шанчыда бригадада барган болгаш тарымал тоорукту кестирип турар. Ол ээлчег нормазын 150 хуудан ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: М. Каскаганың агрегады кезилде үезинде.

А. АИРНИҢ фотозу.

Келир чылдың дүжүдүнге

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының механизаторлары чер андарылгазын организастыг чорудуп турар.

Кара-Сугда 200 гектар аңгыстың андарылгазында дөрт «Беларусь» быжыглаттынган. Баштайгы беш хүн ында чүс ажыг гектар андартынган.

Улуг-Хову шөлүнде дөрт (елчирбелиг) трактор аңгыс андарылгазын чедиишкинниг чорудуп турар. Сөөлгү хүннерге чедир ында 200 гектарны аңдарган.

Моон-биле кады үшкү хову бригадазының төвүнде механизаторлар чурттаар бажыңнар, дериглгези четпес. Ол ышкаш столованың чемин эки организаставайн турар. Бо айтырыгже кичээнгей салыры чугула негеттинип турар.

Д. ШЫНАРАП.

Улуг-Хем район.

—⊙—

Малчыннар сөзүн ээлээн

«Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырының малчыннары мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киришкеннер. Олар ниитизи-биле 663 тонна сиген белеткээр планын ажыр күүседип алган. Боттарының күжү-биле сиген белеткээр талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни чээрби ийи малчын алган турган. Бижи бүрүзү он тоннадан эвээш эвес сигенни сараатап алыр деп сөзүнге ээ болуп, эки ажылдаан. Оларның аразында Монгуш Тевер-оол он үш тонна ажыг сигенни белеткээш, эң эки түңнелдиг болган. Оон ыңай Донгак Бегзи-Хуурак, Ховалыг Дөмүр-оол, Кыргыс Балы олар база-ла он тоннадан хөй сигенни белеткеп алганнар.

М. КАРА-ТОННУГ.

Амыдырал хандырылгазы

ЭРЗИННИҢ ДААРАНЫКЧЫЛАРЫ

Эрзин районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл оюнун төөгүлүг байырлалынга болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш бүгү улустуң калбарган социалистиг чарыжынга киришпишаан, политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кедурлүушкүн-биле бо хүннерде ажылдап турар.

Комбинаттың дааранылга цегиниң ажылдакчылары чагыкчыларның материалдары-биле эр-херээжен улустуң, уругларның костюмнерин, кышкы болгаш күскү тонналарын, платьелерни, хол хаптарын, хөвеңниг тыва тоннарны чылыг шээжимектерни болгаш өске-даа хептерни даарап кылгаш, чоннуң хереглелдерин хандырып турар. Бо чылдың бирги чартыында дааранылга цегиниң ажыл-ишчилери 10 муң рубльдиң хеп бараанныг бүдүрер планныг тургаш, 11 муң рубльдиң бараанын бүдүрген.

Комбинаттың идик даараар болгаш септээр цеги мәйыктааштарны, хром болгаш хөм сапогтарны эки шынарлыг даарап база септеп кылгаш, чонга садыглап турар. Идик кылыр цехтиң Нарында салбыры социалистиг чарышка мурнакчы болуп, ай санында бүдүрүлге планын ажыр күүседип, чагыкчыларның хереглелдерин эки хандырып келген.

Чурук тырттырар цех база-ла багай эвес ажылдап, бүдүрүлге планын ай санында ажыр күүседип турар.

Комбинаттың ажылдакчыларының болгаш цехтер аразында социалистиг чарышты калбарткан түңнелинде дааранылге цегиниң дааранықчы мастерлери Соян Долгар, Ховалыг Билчиймаа, Севил Дажимба, идик даараар цехтиң Нарында салбырының мастери Нам-оол олар мурнакчылар болуп, бүдүрүлге онаалгаларын ай санында доктаамал ажыр күүседип, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп турар апарган.

Комбинаттың дирекциязы, профэвилелдиң комитеди болгаш комсомол организациязы цехтер аразында болгаш тус-тус ажылчыннарның аразында социалистиг чарышты дээштиг организастап, ооң түңнелдерин ай санында үндүрүп, мурнакчыларын илереткеш, шаңнал-макталдарны берип турар.

Эрзинниң амыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери Тес-Хемниң ол коллективин социалистиг чарышка кыйгыргаш, боттарынга алган хүлээлгелеринге ээ болуп, бүдүрүлге көргүзүглериниң талазы-биле тес-хемчилерни мурнап келген.

Комбинаттың ажылдакчылары чоннуң хереглелдерин ханызы-биле өөренип көрүп, чагыгларны фермалар, бригадалар болгаш малчын өг-бүле бүрүзүнге барып хүлээп ап, күүсеттинген чагыгларны оларга өй-шаанда чедирип бээрип, чонга таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Н. АЛЕКСЕЕВ.

ЭКИ ХЕПТИ ЧОНГА

Кызылдың дааранылга комбинадының коллективи коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш демиселди күштелдирген. Комбинаттың дирекциязы болгаш партия организациязы бүдүрүлге планының болгаш социалистиг хүлээлгелерниң сес ай дургузунда күүселдезиниң түңнелин үндүрген. Дааранықчыларның кызымак ажылының түңнелинде, муң-муң уруглар хептерин ажылчы чоннар алган. Мастер эш А. Елисееваның бригадазы бүдүрүлге планын 103,4 хуу күүсеткеш, бригадалар аразында социалистиг чарыштың бирги черин алган. Мастер И. Макарованың бригадазы ийиги черни ээлээн.

Комбинат белен продукцияны сайгарарының планын алдан муң рубльге ажыр күүсеткен. Ында шупту алды бригада бүдүрүлге онаалдазын ажыр боттандырган.

Бо комбинаттың ажылчыннары бистиң кожавыс Минусинск хоорайның дааранылга фабриказының ажылчыннары-биле социалистиг чарышты болгаш оон түңнелин үндүрүп турарлар.

К. МААДЫ.

Баштыңчының юбилейинге уткуштур

130 муң дыңнакчы

МОСКВА. Москваның районнарынга, бүдүрүлге, албан черлеринге, чогаадыкчы эвилелдеринге ленинчи 1200 ажыг номчулга организастаттынган. Оларны эрттирип турар черлерге ай бүрүде 130 муң хире кижи кээп турар.

Хоорайга эрттирип турар нийти ленинчи номчулгаларга он лекция номчуттунган. Ол лекцияларны найысылалдың партия, совет, профэвилел болгаш комсомол активчилери, бүдүрүлге мурнакчылары, эртем, культура ажылдакчылары кээп дыңнап турар. Ол номчулгалар кайгамчыктыг хүнүнүң бүдүүзүнде хоорайның теоретиктиг нийти конференциязы-биле доостур.

Студентилерниң үлүү

ХАРЬКОВ. Харьковтуң хоойлу эртемнерниң институдунда ленинчи номчулга залы ажыттынган. Аңаа хары угда каш-даа чүс студентилер кичээлдеп болур. Владимир Ильичиниң дугайында кино-чуруктар, баштыңчының чугаалаларының үн бижидилгелери, ооң чогаалдарын парлап үндүрген хөй номнар оларга бараан болур. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында Ленинниң парлаттынып үнген чогаалдарының ховар номнары: «Күрүне болгаш революция», Владимир Ильичиниң чүүлдерин чыып парлаан номнар ында база бар. Оларны Харьковтуң «Пролетарий» парлалга чери 1923 болгаш 1924 чылдарда парлап үндүрген.

— Ленинчи залды дерип тургусканы — В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң 100 чыл оюнга уткуштур ук дээди өөредилге черинде боттандырып турар программаның база бир кезээ. «Октябрьның 50 чылы», «Эртемнер», «Шериг-патриоттуг кижизидилге» болгаш өске-даа залдарлыг бис. Ол бүгүнү студентилер боттары тургузуп алган — деп, ректорнуң өөредилге талазы-биле оралакчызы В. В. Сташис СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Ховар үнген номнар

ВОРОНЕЖ. Воронежтиң күрүне университединиң библиотеказында Ленинниң чогаалдарының ховар үнген номнарының делгелгези ажыттынган. Ленинниң бижээн номнарын болгаш брошюраларын, ооң чүүлдерин парлаан журналдарны делгеп көргүскен. Оларның аразында 1906 чылда парлаттынып үнген «РСДРП-ниң каттыштырылга съездизиниң дугайында илеткел. (Петербург ажылчыннарынга чагаа)», «Кадеттерниң тиилелгези болгаш ажылчын партияның сорулгалары» онза черни ээлеп турар.

Ол ийи номнуң тиражтарын хаан чазаа хавырып алган болгаш суд доктаалын ёзугаар чок кылган. Оларның ийизи харын артып калган, олар ам Воронеж университединиң библиотеказында.

Баштыңчының «Россияга капитализм хөгжүлдези», «Аграр айтырыы болгаш «Маркска удур шүгүмчүлекчилер» деп эң баштай парлаттынып үнген чогаалдарын база Ильичиниң чурттап чораан үезинде парлаттынып үнген он-он чогаалдарын делгелгеде көргүскен.

Ленинчи лекторийлер

КИШИНЕВ. Молдав ССР-ниң Леов районунуң бүдүрүлге черлеринде, колхозтарында, школаларында, клубтарында 33 кинолекторий тургустунган. Ында В. И. Ленинге тураскааткан чечен болгаш документалдыг киноларны дыңнакчыларга көргүзүп турар. Ооң баштайгы көргүзүү «Ульяновтарның өг-бүлези» деп кино-чурук болган.

Кинолекторийниң темалар планында баштыңчының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының, Ленинниң чагыгларының боттанып турарының дугайында 30 хире кино-чуруктарны көргүзерин киирген. Оларның аразында «Владимир Ульянов», «Ленинниң Америка-биле чугаалажып турары», «Баштайгы шивээ» болгаш оон-даа өске кинолар бар.

Ам Молдавияның хоорайларында болгаш суурларында ленинчи 350 ажыг кинолекторийлер ажылдап турар.

„Социалистиг Сибирь“

Сибирь чурукчулары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткенип турар. Декабрь 1-де Красноярскиге зонаның ээлчеглиг «Социалистиг Сибирь» делгелгези ажыттынар. Аңаа Ильичиниң мөзүзүн, ооң чагыгларының Сибирь черинде боттанып турарын көргүскен, эң эки чогаалдарны делгээр.

Баштайгы көрүлдеге 400 хире автор чураан чуруктарын, сиилбирлел ажылдарын, скульптураларын, практикага ажыглаар каасталга уран чүүлүнүң чогаалдарын киирген.

В. И. Ленинниң чурттап, ажылдап турган черлериниң дугайында чуруктар тургузарынга Сибирь чурукчулары хөй-хөй ажылдарын бараалгаткан.

(СЭТА-ның корр).

Ховунуң ишчилерин мынчаар хандырар

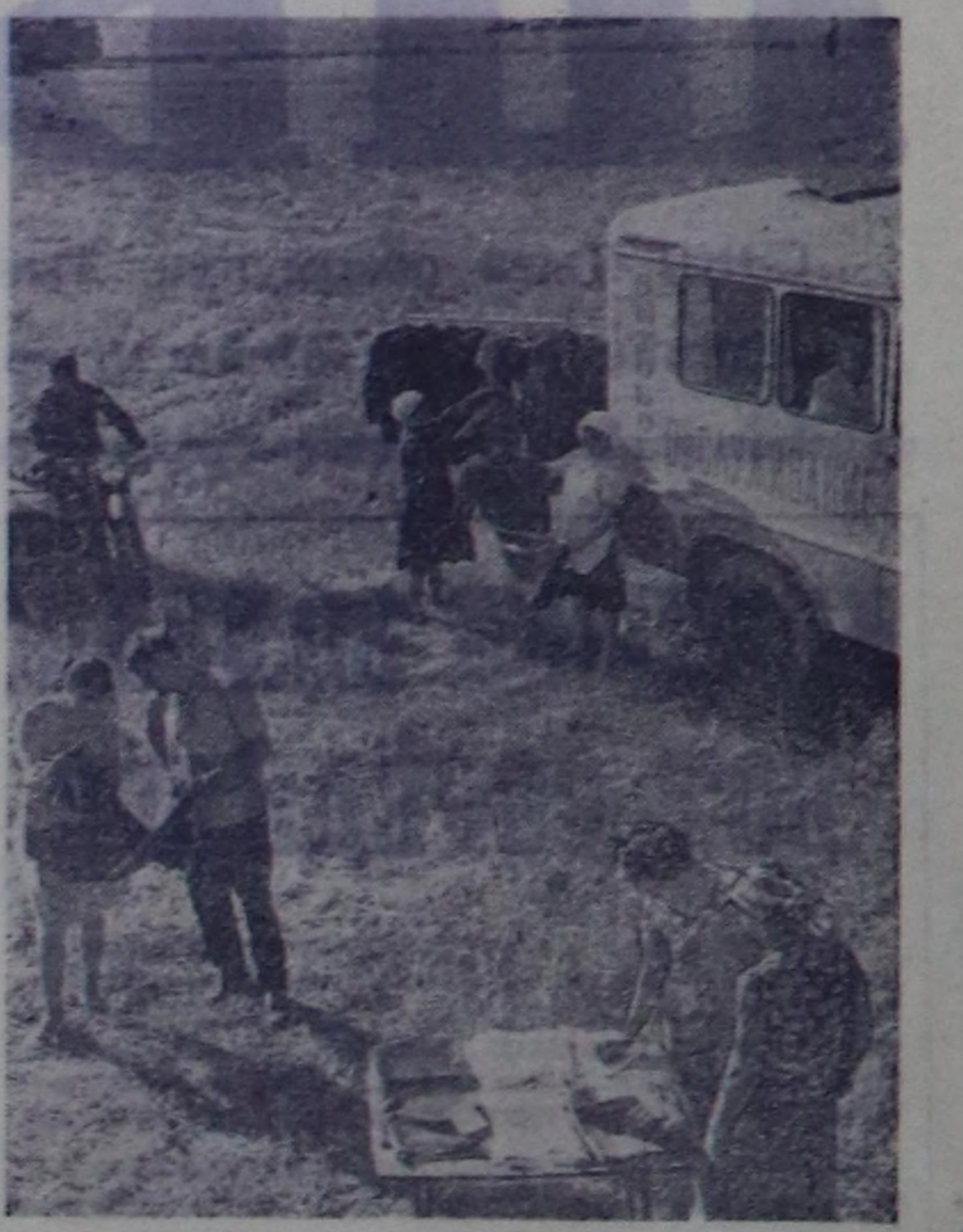

ВОРОНЕЖ ОБЛАЗЫ. «Найырал» көдээ ажыл-агый артели хову шөлдерде ажылдап турар колхозчуларны хандырарын эки организастаан. Поварлар механизаторларның ажылдап турар черлеринге амданныг чемнерни чедирип берип турар, а Нижнедевицкиниң амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчылары дүштеки чапсар үезинде ховунуң ажыл-ишчилериниң янзы-бүрү чагыгларын хүлээп ап, белен чагыгларны берип турар.

ЧУРУКТА: Нижнедевицк районнуң кожуп чоруур ательези «Найырал» көдээ ажыл-агый артелиниң ховуларында.

В. КОЖЕВНИКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Көк-тейжилер байырлалга

Эң-не харысалгалыг сорулгаларның бирээзи — дүжүт ажаап алышкынын бистиң механизаторларывыс чоокку хүннерде доозар. Бо күстүң ажаап алышкыны дыка берге байдалдарга эртип турар. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок, тарааның сывы кыска, шөлдерден бок үнүштер эндере үнген.

Комбайннарны ажаап алышкынга эки болгаш чогуур өйүнде белеткеп алыр дээш, механизаторларның коллективи хөй күштү үндүрген. Кыска сыптыг тарааны ажаап алырынга комбайннарны ыяк таарыштыр дерип кылган. Бок үнүштер аажок үнген участоктарны кезери-биле бис аппарадының хевирин база өскертир ужур таварышкан.

Эрткен чылдардаазы ышкаш, машиналарның техниктиг ажаалгазын чогуур үезинде болгаш шынарлыг чорударынга онза кичээнгейни салган. Комбайнның бөлдирлерин хынаарынга болгаш четпестерни чайладырынга үе-шак комбайнерге чедишпейн баары ховар эвес болгай. Ону барымдаалааш, комбайнерлерге дуза чедирери-биле мастер эдикчилерниң звенозун быжыглаан бис. Бригада бүрүзүнге бир звенону тургускан турган.

Хөй чыл ажыл стажтыг, дуржулгалыг механизаторлар Эдуард Васильев, Николай Щербаков, Петр Хоногоров суглар ол звеноларны баштап турган. Ховуга ажылдап турган комбайнның кандыг-бир кезээ үрели берген болза, аңаа дузалаары-биле эдикчилер, бригадирлер, механиктер дораан чедип келир турган. Үрелиишкинни дем-биле эдип каар, агрегат база катап ажылдап чоруптар.

Ажаап алышкын үезинде трактор-хову бригадазы бүрүзүнге тодаргай планны берген. Комбайннар бөлүк чоруур арга-биле, тодаргайлаарга оларның хөй кезии чаңгыс шөлге ажылдап турар. Ол чорук эң-не эвээш санныг автомашиналар-биле тарааны шаңче үзүктел чок сөөртүп чорударын хандырып турар.

Шаңга келген тараа сайгартынмайн үр чытпас. Тарааның келгениниң хире-чергези-биле ону ол дораан аштап арыглааш, Кызылдың сайгарылга баазазынче чорудуп турган.

Шаңга ажылдың үзүктелиишкин чок болурун ооң эргелекчизи Михаил Григорьевич Колмаков хандырган. Ол үе-шакты-даа, дыштаныын-даа барымдаалавайн, тарааны күрүнеге дужаары-биле чорударын белеткеп турган. Бо күзүн тарааны арыглаар ажыл дыка берге, хөй бок үнүштер-биле холушкан. Үргүлчү болуп турган чаашкыннар тарааны бир черден өске черже сайгара ээр ужурга таварыштырып турган.

Бо чылын бис 4329 га кызыл-тасты, 1900 га чиңге-тарааны, 700 га кукурузаны, 200 га пырейни болгаш 300 га чаңгыс чылдыг сигеннерни ажаап алыр ужурлуг турган бис. Совхозка ажылдап кылган план ёзугаар ажаап алышкынның эгезинде бүгү шөлдерни дөрт бастырар болгаш аңгылап ажаар участоктар кылдыр үскүлээн. Үрезин участоктарын тодаргайлаан.

Николай Васильченко, Петр Качков, Николай Хафизов дээн ышкаш ындыг комбайнерлер ажаап алышкынның баштайгы хүннеринден эгелеп-ле бедик темп-биле ажылдап кирипкен. Оларның кайызы-даа бо хүнге чедир 300 гектар ажыг тарааны ажаап алган.

Николай Васильченконуң дугайын онзалап демдеглээр херек. Красноярскиниң комбайн заводундан келген «Сибиряк» деп чаа комбайнны эң ээре механизатор болурга, аңаа хүлээдип берген. Ол бодунуң агрегадын ховуже үндүрериниң мурнунда хөй күштү үндүрүп, заводтуң элээн каш чедир кылбаан чүүлдерин этиен. Комбайнны ажылга ыяк белеткээн, ээлчег санында ажаалданы кылган, ажыглалдың бүгү дүрүмнерин сагаан чорук ол чаа машинаның үзүктелиишкин чокка бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хандырган.

Ол чаа комбайн-биле Николай Васильевич 400 ажыг гектар черниң тараазын ажаап алган. «Сибиряк» деп чаа комбайн бистиң шөлдеривиске бодунуң таарыжырын болгаш артык шынарлыын көргүскен.

Бистиң совхозка бо күстүң тараа ажаап алышкыны силос белеткээри-биле капсырлашкан. Ол чорук улуг күжениишкинни үндүрерин, техниканың чамдыызын кукуруза ажаап алырынче тускайлаарын негеп турган. Силос кылырынга ажылдап турган үш комбайнерлер 700 га черниң кукурузазын кыска хуусаада ажаап дооскан. Иван Васильевич Штемберг чаасиаан 344 гектар черниң кукурузазын ажаап, хамыкты ашкан. Ол ажаап алышкынга комбайнерлер Баб-кин биле Базаркин база-ла кызымак ажылдааннар. Ам совхозтуң малынга кышкы үеде чиртир 4000 тонна силос салдынган.

Шаңга ажылды үзүктел чок чорутканының түңнелинде күрүнеге тараа дужаашкынын баштайгы хүннерден эгелээшле организастыг эрттирген. Бо хүнге чедир Кызылдың сайгарылга баазазынче 1300 тонна тарааны чүдүрүп чоруткан, ол болза үш чыл планы-биле дең.

Шаңдан тарааны сөөртүрүнге совхозтуң чолаачылары Александр Чалбаа, Юрий Деизов, Алексей Назаров, Александр Носков олар мурнакчы ажылдаан.

Совхозтуң механизаторлары ам-даа 320 га кызыл-тасты, 1200 га чиңге-тарааны ажаап алыр ужурлуг. Тараа культураларының ажаап алышкынын сентябрьның 25-ке чедир доозарының бүгү болдунар аргалары бисте бар. Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери Совет Тываның 25 чылынга төлептиг белектиг ужуражыр дээш, хол салбайн ажылдап турар.

В. ПОЛЯНСКИЙ,

«Көк-Тей» совхозтуң кол инженери.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛИВИС

«Кызыл тараачын» колхозтуң экономиказының кол үндезини мал ажылы болуп турар. Колхозта бүгү чүзүн малдарның баш саны ам 35 муң ажыг. Ынчангаш малга чемни белеткээри болгаш кышка белеткел бисте бирги чергениң айтырыы болуп турар. Оон аңгыда эрткен кыштың дуржулгазы бистиң малчыннарывысты дыка хөй чүүлдерге өөреткен. Бо чайын нийтиниң малынга быжыг чем-суурну тургузары-биле ол ажылга баш удур ыяк белеткенген.

Мал чеми белеткээрин Ээрбектиң 4 хойжу бригадазы, 4 ферманың ажылдакчылары болгаш механизастаттынган тускай бригада чорудуп турган. Колхоз бо чылын нийтиниң малынга 3617 тонна сигенни, 11 муң тонна силосту, 2 муң тонна хире ногаан суланы болгаш 29 муң тонна тараа аймаан белеткээр планныг. Бо ажыл чиик эвес. Ынчангаш бүгү-ле болдунар аргаларны ажыглаан бис.

Бо хүннерге чедир артельдиң кежигүннери малга бөдүүн чем белеткээринин планын 4 муң тонна кылдыр күүсеткен. Оон аңгыда 160 гектар черге тараан кукуруза кандаашкын болганының уламындан шоолуг үнмээн. Ынчангаш колхоз бодунуң девискээриндеп 3250 тонна силосту белеткеп алыр аргалыг болган. Шыктыг чемниң өске артканын дугуржулга ёзугаар, Таңды районнуң «Межегей» совхозунда белеткеп турар.

Ногаан суланы малга чем кылдыр белеткээр ажыл августуң төнчүзүнде-ле эгелээн болгаш ол талазы-биле план күүсеттинер четкен. Ногаан суланы тарымал тоорук-биле холуй силостаарын амгы үеде чорудуп турар.

Мал чеми белеткээр талазы-биле Хүтте инек фермазының коллективи мурнакчы ажылдап турар. Ында малчыннар бригадир Михаил Даржааның удуртулгазы-биле муң тонна бөдүүн чем белеткээр планын 1100 тонна кылдыр, 2 муң тонна силос белеткээр планын 1500 тонна кылдыр күүсеткен. Мал чеминиң белеткелин хүтчүлер ам-даа үргүлчүлеп турар.

Малчын кижи бүрүзү бодунуң күсели-биле 5 тонна сиген белеткээр хүлээлгелиг. Оозун малчыннар күүседип алган.

Эрткен чылын колхоз мал чемин четчир кылдыр белеткеп алган турган. Ынчалзажок кыш дыка улуг бергелерни болдурган. Элээн хөй баш мал кыжын өлүп хораан. Ооң чылдагаанын тодарадып көрген. Мында кол чылдагаан болза, белеткеттинген мал чемин чөптүг, камналгалыг чарыгдавайн, ону тоогчеглеп, малчыннарның хуузунда малынга берип турганы болган. Мал чемин төтчеглээр, ону бодунуң хуузунда малынга чиртир, ажылга харысалга чогу-биле кыжын хөй мал өлүрген ындыг кижилерни ук ажылдан чайлаткан болгаш чамдыктарынга шыңгыы кеземчени көргүскен, харысалга чогу-биле өлүрген малдарын олардан төлеткен. Бо чылын колхозтуң баштаар чери эрткен чылдың четпестерин катаптавазы-биле мал чемин чарыгдаарынга шыңгыы контрольду тургузар деп шиитпирлээн. Мал чеми четчир-даа болза, ындыг контрольду тургузары черле эргежок чугула.

Мал чеминиң курлавырын тургузары-биле чергелештир, кышка белеткел ажылдарын колхозта амдыгаашта эгелеп чоруда берген.

Ээрбек участогунда малчыннарның чурттаар бажыңнарын, мал кажааларын тудар болгаш септээр ажылды тускай бригада кылып турар. Ында малчыннар чурттаар 5 чаа бажың туттунган. 15 кажааны кышка белеткээр, ооң иштинде 6 чаа кажааны тудар. Билелиг фермазында септелге ажылын 8 кижи чорудуп турар. Олар 140 баш инек кирер кажааны кылып доосган. Тураның төп фермазында 260 баш инек кирер чаа кажааның тудуушкунун тускай бригада доозар чыгаан.

Хүт фермазынга 15 кижи септелге ажылын кылып келген. Олар 3 чурттаар бажыңын туткан. Ам мал кажааларының септелгезин чорудуп эгелээн. Кышка белеткел ажылдарын чүгле тускай тудугжу бригадалар чорудуп турар эвес, бо ажылче малчыннарның боттарын база хаара тудуп турар. Олар боттарының кыштагларында кажааларның үүрмек септелгезин кылып, кыжын мал адаанга төгери-биле кургаг өдекти бөлүп турарлар.

Амдыызында тараа ажаап алышкыны болгаш мал челиниң белеткели чорып турар болганда, кол күш болгаш кичээнгей олче мөөңнеттинген. Ынчангаш кышка белеткелге кижи күжү чедишпейн турар. Бо чугула кампания ажылдар адакталырга, кол күштү кышка белеткелче угландырган турар. Кышка белеткел ажылдарын ноябрь байырлалының бетинде бүрүн доозар деп, колхозтуң баштаар чери шиитпирлээн.

А. НЕМТЫРЕВ,

«Кызыл тараачын» колхозтуң кол зоотехниги.

МӨҢГЕ НАЙЫРАЛ

Моол Арат Республиканың Завхан аймааның араттары-биле Эрзин районнуң ажылчы чоннары шагдан бээр-ле найыралдыг болгаш харылзаалыг чурттап келгеннер. Чоокта чаа «Мөрөн» колхозка Баян-Хайрахан сумузунуң көдээ ажыл-агый каттыжыышкынының тускай эртемниглери аалдап чораш барганнар. Аалчылар «Мөрөн» колхозтуң экономиказы-биле таныжып, бирги болгаш ийиги хойжу бригадаларга чорааннар. Артельдиң мурнакчы хойжузу Чамдал Орус-оол бодунуң ажылының дуржулгазын чугаалап берген.

«Мөрөн» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчу төлээлекчилери болгаш көдээ клубтуң бот-тывынгыр уран чүүл артистери октябрь айда моол өңнүктеринге аалдап баар.

К. МААДЫ.

Ээлдек чаңныг, эки ажылдыг

«Большевик» совхозтуң Чиңге-Ооргада трактор-хову бригадазының повары Монгуш Досунмаа ээлдек-эвилең, бодунуң ак сеткилдиг ажылы-биле бригаданың бүгү кежигүннериниң хүндүткелин чаалап алган. Сыгыр даң бажында-ла хову турлааның столоваязының хоолайындан ыш бурунайнып эгелээр. Ол болза поварның кымны-даа мурнай тургаш, чемин белеткеп эгелээни ол-дур. Ооң кылган чеми эки шынарлыг, амданныг. Ынчангаш комбайнерлер болгаш трактористер ол кысты анаа-ла «Бистиң Досунмаавыс» дижирлер. Ында база-ла хүндүткелдиг сеткил илерээн.

ЧУРУКТА: повар М. ДОСУҢМАА.

К. САРЫГ-ООЛДУҢ фотозу.

АЖЫЛДЫҢ ҮНДЕЗИНИ КАДРДА

СЭКП Кызыл хоорkомунуң пленумундан

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң, партия Төп комитединиң ооң сөөлүнде болган Пленумнарының удуртукчу кадрларны шилип алыр, ажылга таарыштыр тургузар болгаш кижизидер талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Кызыл хоорайның партия организациязы чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Бо дугайында айтырыгны партия хоорkомунуң X пленумунга чоокта чаа чугаалашкан.

Сөөлгү чылдарда үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелеринде, совхозтарда, колхозта удуртукчуларның, партия организацияларының секретарьларының составының шынары көскүзү-биле экижээнин илеткелчи СЭКП хоорkомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов демдеглээн.

Партияның хоорай комитеди айтырыгны пленумга чугаалажырының мурнунда 35 үлетпүр, транспорт болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде удуртур кадрлар-биле ажыл-чорудулганы хынап көрген. Удуртукчуларның 12-зи дээди, 23-ү ортумак, партия организацияларының секретарьларының 6-зы дээди, 23-ү ортумак эртемниг болган. Оларның дыка хөйү идей-политиктиг болгаш нийти билиин доктаамал бедидип, хөй-нийти ажылын күүседип турар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга база Совет Тываның 25 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле «Көк-Тей», «Кара-Хаак» совхозтарның, «Кызыл-Хавак» шахтазының, даараныылга комбинадының, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый үлетпүр чериниң, № 1, 2 АТБ-ниң болгаш өскелерниң-даа директорлары, партия организацияларының секретарьлары, специалистери улуг ажылды кылган. Ооң түңнелинде хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери эрткен 8 айларда продукция сайгарарының планын 107,1 хуу күүседип, пландан ажыр 1564 муң рубльдиң продукциязын берген. Ол чылда алган хүлээлгеден дыка ажып турар.

Кызылдың даараныылга комбинады (директору эш Ведерникова, кол инженер, парторг эш Скрипченко) социалистиг хүлээлгелерни боттандырарынче улуг кичээнгейни угландырган. Коллективтиң кежигүннерин бедик, эки мөзү-шынарларга, харысалгалыг чорукка кижизидип турар. Бүдүрүлгени эртемге үндезилеп организастап, мурнакчы дуржулганы калбаа-биле нептереткен. Дыка хөй мурнакчылар беш чыл планын 1970 чылдың апрель 22-де боттандырар хүлээлгени алган. Беш чыл планының продукция сайгарарының даалгазын 1970 чылдың ноябрь 7-де, а продукцияның нийти үндүрүлгезин ноябрь 1-де күүседип болурунуң боттуг аргалары бүдүрүлгеде бар.

Даараныылга комбинадында удуртукчулар шупту херээжелер. Олар бүдүрүлге херээн билдилиг башкарып, кижилер-биле ажылды экижиткен. Комбинаттың директору эш Ведерникова, кол инженер, парторг эш Скрипченко, кол экономист эш Маслова, ээлчег мастерлери эштер Макарова, Васильева, Елисеева болгаш өскелер-даа бүдүрүлгеге хөй чылдар иштинде күш-ажылчы үлүүн киирип, коллективтиң кежигүннерин кижизидеринге улуг салыышкынын киирген. Ындыгларга чоргаарланыр ужурлуг бис деп, илеткелчи айыткан.

«Кызыл-Хавак» шахтаның дагжылары беш чыл планының дөрткү чылында чедиишкинниг ажылдап турар. Партия организациязы болгаш дирекция (секретарь эш Тежуков, директор эш Чащухин) алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш ажылдың янзы-бүрү хевирлерин ажыглап келген. Социалистиг чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, ону ажылчыннарның хуралынга азы көскү агитация дамчыштыр таныштырып, тиилекчилерни мактаары чаңчыл болу берген. Шахтада инженер-техниктиг ажылдакчыларның составын эки шилип алган. 6 кижи дээди, 17-зи техниктиг ортумак эртемниг. Эш Шухов участок механигинден кол механик чедир депшээш, ажыл-херекти багай эвес удуртуп эгелээн.

Удуртукчу кадрларны политиктиг болгаш ажыл-агыйжы шынарын барымдаалап шилип алгаш, билир, таарыжыр ажылынга киргеш, деткип, дузалаар база кижизидер талазы-биле В. И. Ленинниң айтыышкынының шынныын амыдырал бадыткап турар. Партия хоорkомунуң мурнунга № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң удуртукчузун шилип тывар айтырыг тургустунуп келген. Аныяк инженер В. А. Парунин ол ажылды күүседип шыдаар, билиг шыырак, организакчы кижи дээр дугайында саналдар кирген. Ынчангаш ону ажыл-агыйның директорунга томуйлаан. Бүдүрүлгеге чаа удуртукчу келгени-биле кады, партия организациязының дуржулгалыг секретары эш Винокурова кыска хуусаада ажылды экижидип, мурнакчыларның одуруунче киргенин илеткелчи демдеглээш, чамдык хоочун-даа, аныяк-даа удуртукчуларның ажылыышчы эки үлегерин чугаалаан.

Удуртукчу кадрлар-биле ажылды экижидер хемчеглерни боттандырары-биле хоорком элээн ажылдарны кылган. 1968—1969 өөредилге чылында партия, ажыл-агый активиниң өөредилгезин, парторгтар болгаш бюро кежигүннериниң семинарын организастаан, теоретиктиг конференцияларны каш катап эрттирген.

Удуртукчу кадрларны шилип алырында, ажылга таарыштыр тургузарында болгаш кижизидилгезинде улуг четпестер барын илеткелчи болгаш пленумга санал бергеннер шүгүмчүлээн. Чамдык удуртукчулар бир ажылды башкарып шыдавайн баарга, өске бүдүрүлгеже шилчидер, аңаа база-ла негелдеге дүүштүр бүдүрүкчүлүг чүве кылбайн баар таварылгалар бар. Ол ышкаш политиктиг болгаш ажыл-агыйжы шынарын, организакчы чорууң чедир өөренип көрбейн тургаш, удуртукчуга чамдык кижилерни депшиде бээр четпестер тургулаан. Ооң чылдагааны партия хоорkому болгаш эге организациялар удуртукчу кадрларның депшидериниң айтырыын чедир өөренип көрбейн турарында. Бир эвес СЭКП хоорkому удуртукчу ажылче депшидип үндүрер доктаамал курлавыр кадрларлыг болур болза ол чедиишкинниг шиитпирлеттинер. Оон ыңай оларны үргүлчү, ханы болгаш бүгү талалыг өөренип көөр ужурлуг деп, пленум демдеглээн.

Хоорайның чамдык партия организациялары удуртукчу ажылдакчыларның марксистчи-ленинчи билиин бедидеринче доктаамал сагыш салып келген. Орта хоорайның харылзаа белдири хамааржыр. Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школада коммунистер-биле кады килдистер начальниктери, специалистер хаара туттунган. № 1 АТБ-ниң директору эш Парунин, «Көк-Тей» совхозтуң директору эш Ломаев болгаш өске-даа удуртукчулар политиктиг билиин доктаамал бедидип турар. Ынчалза-даа партия организациялары удуртукчу кадрларның политиктиг кижизидилге ажылынче эвээш кичээнгей салып турарын пленум айыткан. Дыка хөй удуртукчулар боттарының билиин бедитпейн турар. Ындыгларга пассажир АТБ-ниң директору эш Шмидт, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый үлетпүр чериниң директору эш Башкирцев, № 3 тудуг-монтаж эргелелиниң удуртукчулары эштер Рудаков, Рыжкевич олар хамааржыр.

Удуртукчу кижиниң ажылының бир чардынмас кезии ажылчы чоннуң мурнунга лекция, беседа номчууру болур. Ындыг турбуже «Сукпак» совхозтуң директору эш Юртаев, кол инженер эш Гонтарь ону кылбайн турар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар айның сөөлгү четверигин республикага «Лектор хүнү» кылдыр чарлаан. Бо чугула херекке хоорай бүдүрүлгелериниң удуртукчулары эвээш киржип келген.

— Аныяк специалистер биске ажылдаары-биле кээп турар. Оларны чурттаар бажың-биле хандырар айтырыгны хоорkүүском багай шиитпирлеп келген—деп, башкы институдунуң ректору эш Алдын-оол болгаш өскелер-даа саналдарынга чугаалаан. Ооң уламындан ажылынче эки ханылап кирбес, үнүп чоруур таварылгалар бар.

Аныяктарны удуртур ажылче депшидер, өөредир болгаш кижизидер талазы-биле айтырыгларны партия организациялары, бүдүрүлгениң удуртукчулары багай шиитпирлеп келгенин ВЛКСМ хоорkомунуң бирги секретары эш Ромашов чугаалааш, аныяктар-биле ажылды экижидип чорудар хемчеглерни айыткан.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

* * *

«Улусчу контроль бөлүктериниң партия организацияларының удуртуп турарының дугайында» партия хоорkомунуң VIII пленумунуң доктаалын партия организациялары канчаар күүседип турар талазы-биле хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазы эш Ильинниң информациязын пленумга дыңнаан. Доктаалды күүседир дээш партия организациялары чамдык хемчеглерни ап чоруткан-даа болза, чедир кылдынмаан чүүлдер барын эш Ильин демдеглээн.

Партия хоорkомунуң пленумунга СЭКП обкомунуң бирги секретары С. К. Тока киржип, чүве чугаалаан.

Х. ТААН-ООЛ,

«Шынның» тускай корр.

БӨГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ ·даштыкы информациялар·болуушкуннар

Тайбыңның херээнге чаа салыышкын

☆ БЕРЛИН. (СЭТА). «Делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче угланган чаа инициатива», «Онза ужур-дузалыг саналдар»— деп эгелер-биле Герман Демократтыг Республиканың солуннары КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязынга ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң киирген: «Делегейниң бүгү күрүнелеринге кыйгырыгның» база «Химиктиг болгаш бактериологтуг (биологтуг) чепсекти ажылдап кылырын, бүдүрерин, ооң курлавырларын мооңнээрин хоругдаар болгаш ол чепсекти чок кылыр дугайында керээниң» төлевилелдерин кол арыннарында бүрүн долузу-биле азы делгереңгей допчулал-биле парлаан. «Нойес дойчланд» солун А. А. Громыконуң чугаазының тодаргай допчулалын база берген. Чаа саналдар улустарның айыыл чок чоруунуң херээнге бараан болур. Тайбыңны камгалаары эң чугула сорулга, ынчангаш Совет Эвилелиниң киирген саналдары онза чугула ужур-дузалыг деп, «Берлинер цайтунг» солун бижээн.

☆ ПРАГА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң Кол Ассамблеяның сессиязынга чугаазын Чехословакияның хөй-ниитизи улуг сонуургал-биле уткаан. Делегейниң бүгү күрүнелеринге кыйгырыгның төлевилелин база химиктиг болгаш бактериологтуг (биологтуг) чепсекти бүгү талазы-биле хоругдаар дугайында социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының мурнундан сессияга көөр кылдыр киирткиген керээниң төлевилелин чехословак ажылчы чоннар тайбыңның херээнге чаа салыышкын кылдыр үнелеп турар. Маңаа холбаштыр чехословак парлалга, радио болгаш телевидение хөй санныг материалдарны болгаш дамчыдылгаларны берген. Совет даштыкы херектер министриниң сессияга чугаазын «Руде право», «Праце» болгаш өске-даа солуннар база калбаа-биле чырыдып парлаан.

☆ БУДАПЕШТ. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязының материалдарын парлавышаан, венгр парлалга ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң сессияга чугаазынче онза кичээңгейни салып турар. Көдүрүлген саналдарның тодаргай бүдүштүүн солуннар онзалап демдеглээн. «Тайбың дээш шынап-ла ажылдаар күзелдиг ындыг бүгү чурттарның күженишкиннерин үр үеде тодарадып болур шак ындыг саналдарны Совет чазактың мурнундан, а ол ышкаш социалистиг күрүнелерниң мурнундан ол киирген» деп, «Непсава» солун мурнуку чүүлүнде онзалап демдеглээн.

«Совет Эвилели, социалистиг өске-даа чурттар ол күженишкиннерниң дыка улуг улуун боттарынга алырынга белен. Сессияга чугаалажып көөр кылдыр киирген саналдар харын ол күженишкиннерниң чамдыызы болур» деп, ол солун бижээн.

Делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында санал, чогум утказы-биле алырга, бүгү делегейге тайбыңны деткииринге КНО-нуң ролюн күштелдирип, бүгү делегейниң ол организациязының ат-алдарын бедидер апаар деп, солуннар айтып турар.

☆ ГАВАНА. (СЭТА). Нью-Йорктан Пренса Латина агентилелдиң дыңнадыын «Гранма» солун парлаан. ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязынга чугаазын ында допчулап алган болган. Вьетнам улустуң маадырлыг демиселинге Совет Эвилелиниң көргүзүп турар улуг дузаламчызының дугайында Громыконуң сөстерин ол солун онзалап алгылаан.

Бир эвес АКШ чартык миллион кижилиг армияның дузазы-биле чедип ап шыдаваан чүвезин Парижте чугаалажыышкыннарга чедип алыр деп кордап турар чүве болза, АКШ дээрге херек кырында шынныг чорукка дүүшпес чүвени бодап турар-дыр деп, А. А. Громыконуң чугаалааның бо солун чугулалап айыткан.

☆ АММАН. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чугаазының допчулалын «Ад-Дустур» солун парлаан. «Израильдиң Чоокку Чөөн чүкте политиказын совет министр буруу шапкаш, бо районнуң бүгү күрүнелериниң эрге-ажыктарын барымдаалап тургаш, кризисти политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээри эргежок чугула кылдыр медеглээн» деп, бо солун демдеглээн.

«Чоокку Чөөн чүктүң айтырыгларын чугаалажыры араб күрүнелерниң девискээрлерин израиль шериглер эжелевишаан турда кандыг-бир таарымчалыг түңнелге чедирип шыдавас деп чүвени Совет чазак АКШ-тың чазаанга каш удаа айтып келген» деп, бо солун онзалап демдеглээн.

ЧЕХОСЛОВАК СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАДА

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын байырлаары Коммунистиг партияның болгаш бүгү чехословак ниитилелдиң политиктиг амыдыралынга онза болуушкун болур деп, ЧКП ТК-ның Президиумунуң хуралының дугайында дыңнадыгда онзалап демдеглээн. Кайгамчыктыг юбилейге холбаштыр партия активиниң хуралдары, семинарлар болур, ол хемчеглер ЧКП-ниң политиказының интернационалчы бүдүжүн тайылбырлаарынга, партияның идейлиг чаңгыс эвин катап тургузарынга, делегейниң болгаш ниитики политиканың айтырыгларын аңгы талазы-биле көөр чорукту бадыткаарынга, Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле Чехословакияның найыралчы харылзааларын быжыглаарынга идиг бээр деп, ол дыңнадыгда чугаалап турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылы-биле холбаштыр ажылчы чоннарга кыйгырыгны ЧКП ТК-ның Президиуму чүүлдүг деп көргенин ол дыңнадыгда айыткан.

ЧКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ БОЛУР

ЧКП Төп Комитединиң Президиуму чаа болган хуралынга Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленумун сентябрь 25-те чыылдырарын доктааткан деп, Чехословак телеграф агентилели дамчыткан. Амгы үениң байдалының болгаш партияның моон соңгааргы сорулгаларының дугайында ЧКП ТК-ның Президиумунуң дыңнадыын чугаалажып, партияның бюджедин ол пленум бадылаар.

ПАРЛАЛГА ХҮНҮ

Парлалга хүнү-биле холбаштыр ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак партия парлалгазының болгаш информацияның күрүне чепсектериниң кол редакторлары-биле, Чехословакияның бүгү областарындан журналист коммунистер-биле ужурашкан.

Парлалга хүнү-биле холбаштыр ЧКП ТК-ның Президиумунуң мурнундан эш Гусак журналистерге байыр чедирген. Партияның январь соондагы политиказын шын тайылбырлаарынче, ниитилел хөгжүлдезинде алдагдалдарны илередиринче, Чехословакияның ниитилел системазының үндезилеттингени кол үнелиг чүүлдерни болгаш принциптерни тайылбырлаарынче боттарының бүгү күженишкиннерин салырынче журналистерни эш Гусак кыйгырган. Журналист кижиниң адының ылаптыг кол ужур-дузазынга төлептиг болурунче, марксизм-ленинизмниң идеяларынга, партия болгаш күрүне политиказының социалистиг утка-шынарынга Чехословакияда шынчы бөлүп арткаңнарның хүрээлеңин көвүдедиринче журналистерни ол кыйгырган.

Партия удуртулгазының төлээлекчилери-биле журналист коммунистерниң беседазынга ниитилел, политика болгаш экономика адырларының бүгү талаларын база айтырыгларын чугаалажып көрген. Информация чепсектерин удуртур чорукту сөөлгү айларда боттарынга алган эштер парлалганың эң идепкейлиг болгаш дайынчы дузазын партияга чедирериниң дугайында боттарының бодалдарын болгаш саналдарын чугаалаан.

Эш Гусак айтырыгларга харыылавышаан, партия удуртулгазының экономиктиг болгаш политиктиг планнарының чамдык принциптерин тайылбырлаан. Боттарының парладып бижиир ажылдарынга үндезилээр барымдааларны болгаш фактыларны чырып улуг ужур-дузалыг кылдыр көөрүнче журналистерни ол кыйгырган.

Журналист коммунистер амга чедир болуп келгенниге бодаарга, бөдүүн кижиниң үнүн парлалга арыннарынга хөйү-биле көргүзүп, илередир, партияга болгаш социализмге бердингенин база шынчызын бүзүредип, эң-не аар-берге үелерде болгаш эң-не берге байдалдарда ол төлептиг мөзүзүн хевээр арттырган бистиң ак сеткилдиг кижилеривистиң мерген чүүлдеринден ажыктыг чүвелерни боттандырарынга алган турар ужурлуг деп, Гусак чугаалаан.

Редакциялар столдарындан харын заводтарга, шөлдерге, көдээ черлерге, ажылчын участоктарга барып, бөдүүн кижиниң угаангыр бодалдарын болгаш улуг дуржулгазын нептередир херек, ол дээрге коммунистиг парлалганың бирги чергелиг сорулгазы-дыр, ол болза бистиң политикавысты таарыштыр аайлап башкарар болгаш ону боттандырар талазы-биле партияның күженишкиннеринге парлалганың дуза чедирериниң эң дээштиг аргазы болган турар ужурлуг деп, Г. Гусак түңнелинде чугаалаан.

«Руде право» солуннуң кол редактору Мирослав Моц беседаның түңнелинде ооң киржикчилериниң мурнундан ЧКП ТК-ның Бирги секретары эш Гусакка парлалга ажылдакчыларын деткээн чаагай сөстери дээш өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

Бодунуң эң чоок активи — парлалгада, радиода болгаш телевидениеде дайынчы эштерге партияның удуртулгазы база дагын бүрүнү-биле идегел салып болур-дур дээрзин журналист коммунистер-биле беседа база дагын бүзүреткен деп, Чехословак телеграф агентилелиниң дыңнадыында чугаалап турар.

ЧЕХОСЛОВАК ЧАЗАКТЫҢ ХУРАЛЫ

ЧССР-ниң чазааның хуралы болуп, 1970 чылда улус ажыл-агыйның планының болгаш күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалашкан. Ол хуралга чазактың экономиктиг политиказының принциптерин база көрген.

Экономикага чаңгыс аай удуртулганы быжыглаарын болгаш улус ажыл-агыйын чайгылыш чокка таарыштыр аайлап, башкарарынга чогуур байдалдарны тургузарын план төлевилелинде көрген. Улус ажыл-агыйының планы күрүнениң экономиктиг политиказының кол чепсээ болуп артар.

1970 чылдың планы бүдүрүлгениң күженишкиниг хөгжүдер болгаш ооң ажыктыг болур чоруун улам бедидер сорулганы салып турар.

Көдээ ажыл-агыйга хамаарыштыр ол план бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин бедидеринче болгаш аъш-чем бараннары-биле чонну соксаал чок хандырарын экижидеринче угланган.

Ук план төлевилели даштыкы садыгга хамаарыштыр социалистиг чурттар-биле бараан солчулгазын улам дүргени калбартырын болгаш капиталистиг чурттар-биле төлежилге балансызын деңнеп алырын көрүп турар.

(СЭТА).

Хөй-ниитиниң удурланыышкыннары

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның хөй-ниитизи болгаш парлалгазы Американың Израильге шериг «Фантом» самолёттарны берип турарынга холбашкан шыңгыы удурланыышкынын илергейлевишаан.

«АКШ-тың арабтарга хамаарыштыр кара сагыштыг политиказынга хорадаан килең чалгыы бүгү араб делегейде көдүрлүп үнген. АКШ-тың Израильге берип турар шериг дузаламчызы болгаш өске-даа деткимче хевирлери араб чурттарга удур улам ыңай чөңгээлиг үүлгедиглер кылырынче Тель-Авивти күткүп турар»— деп, Ливанның «Ан-Нида» солуну бижээн.

Ливанның парламентизиниң кежигүнү Мааруф Саад парлалгага үндүрер медеглел кылгаш, «АКШ-тың чазааның Израильге шериг «Фантом» самолёттарын берип турары — араб национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур АКШ-тың кара сагыштыг үүлгедиглериниң база бир звенозу» деп, демдеглээн. Мааруф Саад араб делегейниң демшилгелиг күштериниң чаңгыс эвин быжыглаарынче, империализмге болгаш Израильдиң эжелекчи дайынынга удур араб национың бүгү кур күштерин мобилизастаарынче кыйгырган.

В. И. Ленинниң төрүттүнгениниден бээр 100 чыл болурунга тураскааган массалыг митинг Колумбияның Фусагасуга хоорайга болган. Аңаа Фусагасуганың болгаш ооң чоок кавызының профэвилел, тараачын болгаш аныяктар организацияларын төлээлеп турар ийи муң ажыг делегаттар киришкен.

СЭТА-ның фотохроиказы.

Германияның Компартиязының кыйгырыы

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди бундестагтың сентябрь 28-те болур соңгулдазынга «Демократтыг демшилге хөделиишкинин» болгаш ооң кандидаттарын деткииринче ГФР-ниң соңгукчуларын кыйгырган.

Чүгле чазактың политиказын үндезини-биле өскертири дээш чайгылыш чок, тодаргай туржуп турар партиялар болгаш кандидаттар чоннуң бүзүрелин алырынга төлептиг. Боттарының аңгы-аңгы үзел-бодалдарлыын-даа барымдаалавайн, коммунистер, социалистер, демократтар, ажылчыннар, тараачыннар, интеллигентилер либералдыг буржуазияның төлээлекчилери. «Демократтыг демшилге хөделиишкининиң» хүрээлеңинде ынчангаш эвилелдешкен деп, Германияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң угуулгазында чугаалаан.

Кара чааскаан төлээлекчи болурун Христиан-Демократтыг эвилел—Христиан-социалистиг эвилел партияның удуртукчулары дег негевишаан турар болгаш Герман Демократтыг Республиканы хүлээп көөрүн күзевейн, Одер-Нейсседиң дургаар эрткен кызыгаарны өскертир хыналда чорударын негеп, Вьетнамда бужар дайынны деткип, коммунизмге удур суртаал өскүдүп, атомнуг чепсек холгаарлаар эрге-биле хандыртынарынче чүткүп турарлар дайын өскүдеринге чедирер сагыштыг деп, ГКП ооң-биле чергелештир медеглээн.

АДН агентилелдиң Дюссельдорфтан дамчыдып турарын ёзугаар алырга, Христиан-демократтыг эвилел болгаш Христиан-социалистиг эвилел партияларның удуртукчулары Кизингер, Штраус-биле катай «улуг-улуг хөреңгитеннерге, герман дайынзырактарга, бистиң улузувусту делегейниң ийи дайынының айыылынга таварыштырган ниитилел күштеринге оорганып турар» деп, Германияның Компартиязының ТК-зы медеглээн.

Германияның Компартиязының ТК-зы ГФР-де неонацизм айыылының улгадканын бодунуң соңгулда мурнуу чарыында кыйгырыында база демдеглээн.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Чуртта Пекинниң политиктиг угланыышкынынга удурланганнарга удур иштики политиктиг демисел соксавайн турар деп, Кыдаттан даштыкы чурттарның парлалга тайылбырлакчылары дыңнадып турар.

«Культура революциязы» дээр чүве чорып турган үеде тургустунган шериг диктатуразының чаа органнары — «ревкомнарга» салдарлыг болуру дээш хөй-хөй можуларда сегиржип алыышкыннар, демисел болуп турар деп, дыңнаткан медээлер кээп турар. Шаньси, Хэбэй, Цзянси болгаш өске-даа чамдык можуларга чепсектиг дайылдажыышкыннар болган. Амгы ёзу-чурумга удурланганнарны базарынга улуг-улуг шериг каттыжыышкыннары ажыглаттынган деп, дыңнаткан медээлер парлалгага үнгүлеп келген. Хамыкты мурнай партияның хоочун кадрларын «политиктиг дайзыннар» деп санавышаан, оларга удур демисежирин кыдат солуннарның, ылаңгыя «Женьминь жибаонуң» үргүлчү негевишаан турарында ужур-ла бар. «Хоралыг литература» номчуп, тарадып турарларга удур каржы хемчеглер алыр кыжаныышкыннар парлалгага үнүп турар.

«Женьминь жибао» болгаш можу солуннары үлетпүрнүң бүдүрүлге черлеринде «анархизмге», «бөлүглежирлерге», саботажка удур демисежиринче кыйгырып турар. «Организастыг болгаш сагылга-чурумнуг болурун катап тургузар» кылдыр «Дунфан хун» шахтаже шериг кезектерин чорудкан деп, «Женьминь жибао» солун Сианьдан келген корреспонденциязында мындаа чаа дыңнаткан.

Мурнуу болгаш Чөөн Кыдатта демир-орук шугумнарынга, чазаглыг оруктарга үрегдээшкин кылыр чоруктар болуп турар деп, сөөлгү үеде ол черлерден дезип келир аргалыг болганнарның херечилээн чугааларын барымдаа болдургаш, даштыкы чурттарның агентилелдериниң корреспондентилери дыңнадып турар. Чжэцзян можуну дамчыштыр эрткен Шанхай — Ханчжоу болгаш Шанхай — Кантон аразының поездилериниң аргыжары сөөлгү үеде үрегдээшкиннер болуп турарының уламындан каш-даа катап соксаан. Ол можуга «культура революциязы» болуп турда, амгы политиктиг угланыышкынга удурланганнар биле шериг чагыргаларның аразынга онза кадыг-дошкун демисел болуп турган болгай.

«Ревкомнар» боттарынга удурланганнарны коргудар, оларның удурланыышкынын базар дээш, улуг-улуг хоорайларга көргүзүглүг шииткел үндүрер судтаашкыннар кылырын массалыг эрттирип турар. Ындыг бир судтаашкын чоокта чаа Пекин стадионнарының бирээзинге болган. Аңаа 17 кижини шаажылап өлүрер болгаш үр үе дургузунда кара-бажыңнап хоругдаар кылдыр шииткен. Өске бодалдыг диртксеннерни ынчалдыр кырар үүлгедиг Кантонга, Уханьга, Шанхайга, Тайюаньга база болган.

Пекин пропагандазының империализмге болгаш ооң дайынзырак политиказынга удур элээн үрден бээр демисел чорутпастай бергени оваарзынчыг. Ол ам бүгү аргаларын Совет Эвилелинге, оон өске социалистиг чурттарга, коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининге удур ажыглап турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хуралының империализмге удур демиселге чаңгыс эпти, сырый каттыжыышкынны быжыглаарынче угланган шиитпирлеринге удур ол пропаганда онза дерзии, нүгүлчү үүлгедиглерни кылып турар. «Женьминь жибао» Москвага болган Чөвүлел хуралдың шиитпирлеринге удур кандыг-даа арганы ажыглаарындан дыдаравайн демисежиринче аңгыланыкчы, пекинзирек бөлүглежиишкиннерни ажыы-биле кыйгырып турар. Ол сорулганы барымдаалааш, Пекинде чарылдырыкчыларның өмүнээзинден хөй-хөй дылдарда антикоммунистиг литература үндүрериниң нүгүлдүг кажарлаашкынын кылып турар. Ону ооң соонда буржуаз пропаганда социалистиг чурттарга болгаш коммунистиг шимчээшкинге удур ажыглап турар.

—⊙—

ВДР-ниң ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ, сентябрь 22. (СЭТА). 35 муң — ол дээрге, АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда турар чартык миллион ажыг армиязынга деңнээрге чүү-даа эвес сан-дыр деп, Мурнуу Вьетнамдан 35 муң америк солдаттарны үндүрер дугайында АКШ-тың Президентизи Никсонның шиитпиринге хамаарыштыр ВДР-ниң чазааның кылган Медеглелинде чугаалап турар. Ол кажарлаашкын болза Каттышкан Штаттарның ында бодунуң шериглерин хевээр арттырарынче кызымак чүткүлүнүң болгаш агрессчи дайынын узамдыктырып турарының фактызын чажырып шыдавас.

Каттышкан Штаттар Мурнуу Вьетнамның улузунуң бот-шиитпирлеттинер эргезин каржызы-биле дорамчылап, сайгон чалча администрацияны бодунуң агрессчи политиказын боттандырарынга чепсек кылдыр ажыглап келген болгаш АКШ-тың экспедиция шериин база чалча чурттарының солдаттарын Мурнуу Вьетнамга агрессчи дайынны чорудар дээш ындаар киирген деп, ВДР-ниң чазаа демдеглеп турар. Хөй-ниитиниң санал-оналын мегелээри-биле Каттышкан Штаттар «Мурнуу Вьетнамның улузунуң бот-шиитпирлеттинер эргезин хүндүлеп көөр» дугайын чугаалаар ужурга таварышкан, ынчалзажок бүгү-ниити хостуг болгаш демократтыг соңгулдалар организастаар коалистиг түр чазакты тургузарынга мурнуку хевээр-ле хедери-биле удурланып турар болгаш америк шериглер Мурнуу Вьетнамны ам-даа эжелевишаан турар ындыг байдалда сайгон администрация соңгулдаларны эрттирзин деп негеп турар.

Каттышкан Штаттар Мурнуу Вьетнамда дайынны күштелдирерин үргүлчүлеп, чалча армияны, чалча администрацияны бүгү хемчег-биле быжыглап турар. АКШ Чан Ван Хыонгту Чан Тхиен Кхием-биле — дайынзырак милитарист, Нго Дин Дьемниң мурнундагы дузалакчызы-биле солааш, «министрлер эде тургузар» деп белен шиижигешти ойнаан. Вьетнам Демократтыг Республиканың бот-эргезин болгаш айыыл чок чоруун үрээрин Каттышкан Штаттар үргүлчүлеп турар. Америк самолёттар 17-ден 19 параллельге чедир хөй районнарже халдаашкын кылырын үргүлчүлевишаан.

Каттышкан Штаттар агрессчи бодалдарындан ам-даа ойталаваан, Мурнуу Вьетнамга неоколониализмни боттандырарының болгаш Вьетнамны үр үеде башкаланчак тургузарының планын кылып турары илдең-дир деп Медеглелде демдеглеп турар.

Амдызында Каттышкан Штаттар Мурнуу Вьетнамдан америк шериглерни бүрүн болгаш чугаажокка үндүрериндеп ойталавышаан, Тхиеу-Ки-Кхиемниң чалча администрациязындан халбактанмышаан, Вьетнамда агрессиязын үргүлчүлеп турда, вьетнам улус, Президент Хо Ши Минниң чагыгларын күүсетпишаан, Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева чөвүлел хуралының хүлээп көргени бодунуң үндезин национал эргелерин чаалап алгыжеге чедир тулчур апаар.

Вьетнам улус болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаа болза, акы-дуңма социалистиг чурттар, чөптүг чорук болгаш тайбың дээш туржуп турар чурттар болгаш чер-делегейниң бүгү улустары вьетнам улустуң АКШ-тың агрессиязынга удур демиселинге деткимчени болгаш дузаламчыны күштелдирер дээрзинге быжыг бүзүрелдиг деп Медеглелдиң түңнелинде демдеглеп турар.

ГУДЖЕРАТ ШТАТТА ДЕМИСЕЛ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Гуджерат штадының Ахмедабад болгаш Барода хоорайларынга шажынчы общиналарның кадыг-дошкун демисели болган. Мусульман болгаш индус общиналарның аразынга дөрт хүн дургузунда сегиржип алыышкыннар болуп келгенинң түңнелинде хөй-хөй бажыңнар, магазиннер өрттенген, үрелген болгаш үптеткен. 100 хире кижи өлген. Хоорайларда чоң аргыжары хоруглуг үе тургустунган.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазааның Медеглели

ХАНОЙ, сентябрь 22. (СЭТА). Вьетнам улус бүгү делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналы-биле бир дөмей, Каттышкан Штаттарның 25 азы 35 муң америк шериглерин Мурнуу Вьетнамдан үндүрер деп турары чүгле хөй-ниитиниң сеткилин оожургадыр дээн сорулгалыг кара сагыштыг болгаш мегечи кажарлаашкын, дайынны узамдыктырарының болгаш Мурнуу Вьетнамны америк шериглерниң эжелеп турарын үргүлчүлээриниң планын чаап чажырганы болур деп тодаргайы-биле медеглээн деп Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазааның сентябрь 20-де кылган Медеглелинде чугаалап турар.

Хосталганың парлалга агентствозунуң медээлээнин ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттарның чазаа, Мурнуу Вьетнамның улузунуң бот-шиитпирлеттинер эргезин хүндүлеп көөр дугайында хоозун чугаалар-биле шыптынып алгаш, чалча администрацияны хевээр арттырарын, Мурнуу Вьетнам улустуң тура-соруун сыгарып оралдажып турар деп, Медеглелде айтып турар.

Бир эвес Каттышкан Штаттар Мурнуу Вьетнам айтырыын тайбың шиитпирлээрин болгаш дайынны чөптүг соксадырын шынап-ла күзеп турар чүве болза, ол ынчан Хосталганың национал фронтузунуң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазааның 10 чүүлден тургустунган саналынга кичээңгейлиг харыылап, бодунуң шериглерин болгаш эвилелчилериниң шериглерин кандыг-даа негелде чокка дүрген болгаш бүрүнү-биле үндүрер, Мурнуу Вьетнамның улузу бодунуң иштики херектерин дашкаартан чаржалажыышкын чокка боду шиитпирлээр аргазын кылдыр, чалча администрацияны хевээр арттырар дээр планындан ойталаар ужурлуг.

Мурнуу Вьетнам Республиканың улузу болгаш Түр чазаа вьетнам улустуң АКШ-тың агрессиязынга удур демиселинге эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш деткимчези дээш социалистиг чурттарга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп турарын Медеглелде айтып турар.

Хосталганың национал фронтузунуң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазааның 10 чүүлдүг программазынга кичээңгейлиг харыы бээрин, вьетнам улустуң үндезин национал эргелерин болгаш Мурнуу Вьетнамның улузунуң бот-шиитпирлеттинер ёзулуг эргезин хүндүлеп көөрүн АКШ-тың чазаандан негээринче; АКШ-тың агрессиязынга удур, төрээн чуртун камгалап алыр дээш демисежип турар Мурнуу Вьетнамның улузунга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени база дузаламчыны улам улуу-биле көргүзеринче бүгү чазактарны, бүгү делегейде демократтыг болгаш хөй-ниити организацияларын, тайбың, хамаарышпас чорук болгаш чөптүг чорук дээш туржуп турар бүгү кижилерни Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаа кыйгырып тур деп, Медеглелдиң түңнелинде чугаалаан.

ДАЙЫННЫ СОКСАДЫР ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Вьетнамда эжелекчи дайынын доп-дораан соксадыры дээш шимчээшкинниң комитеттери болгаш организациялары бүгү чуртта тургустунуп, студентилер массалыг чыскаалдар, митингилер эрттирериниң планнарын чугаалажып турар.

Октябрь 15-те чурттуң бүгү университеттеринге болгаш өөредилге черлеринге кичээлдээри бир хүн соксаар. Студентилерниң «Вьетнам талазы-биле угуулга комитеди» организациязының кыйгырыын ёзугаар америк аныяктар ол хүн өөредилге черлеринден чоруткаш, вьетнам улуска удур эжелекчи дайынны доп-дораан соксадырын негеп үнер. Студентилер америк эжелекчи дайынның ойлук чогун сойгалаар дээш бүгү чуртка беседалар, хуралдар эрттирерин организастаар.

Шүгүмчүлелдиг харыы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязынга АКШ-тың президентизи Р. Никсоннуң чугаазын Нью-Йорк солуннары шүгүмчүлеп харыылаан.

Президент Никсоннуң ол чугаазы нургулайында эрги америк политиканы катаптап чугаалааны болган деп, «Нью-Йорк таймс» солун редакция чүүлүнге бижээн. Амгы үеде делегей айтырыгларының делегейниң ол организациязының шиитпирлээринге Каттышкан Штаттарның дуза чедирериниге белеңин Никсон көргүспээн болгаш ооң чугаазында «боттуг чаа саналдарның чогу чөгенчиг болган» деп чүвеге аажок хөөнчокталганын ол солун бижээн.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң КНО-да корреспондентизи Генри Таннер Никсоннуң чугаазын Кол Ассамблеяның сессиязының киржикчилериниң «үнелевейн барганынче» кичээңгей угландырган.

Президент Никсоннуң чугаазы биче чурттарның чугула айтырыгларын оюп каапкан, ынчангаш КНО кежигүннери ол күрүнелерниң төлээлекчилери ооң ол чугаазындан чөгени берген деп, «Нью-Йорк дейли ньюс» солуннуң КНО-да корреспондентизи Мартин Кинг демдеглээн.

Ленинчи черлер-биле

Перово хөлдүң чоогунда чадыр. В. И. Ленин ол чадырга тараачыннар-биле хөөрежип, олуруп турган.

Шушенское суурнуң кыдыында Перово хөл. В. И. Ленин аңаа кээп дыштанырынга ынак турган.

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чуруктары.

ТИИЛЕКЧИ ЦЕХ

Кызылдың пиво заводу бо чылдың сес айларының планын 103,4 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедээн. Акша-орулганың болгаш чиг-эъттиң артык чарыгдалын болдурбаан.

Тус-тус цехтер аразынга калбарган социалистиг чарышка белен продукцияны савалап, ооң шынарын хынап үндүрер цех тиилекчи болгаш, шилчиир Кызыл тукту болгаш 90 рубльди алган.

* * *

АНЫЯК КЫС МАСТЕР

Ол завод-биле кожа хлеб заводунуң хлеб быжырар цегинде комсомолчу Валя Деменкова ам ийи чыл ажыр мастерлеп ажылдап турар. Ол үениң иштинде ооң цеги чарышка тиилеп, продукцияның шынарын доктаамал экижидип келген.

Валя чоокта чаа Новосибирск хоорайның хлеб-боова быжырар бүдүрүлгелериниң ажылы-биле таныжып, билиг-мергежилин бедидип чорааш келген. Ол аңаа билип алган бүдүрүлгениң чаа технологиязының дугайында билиглерин цегинге ажыглаарын боттандырып турар.

Д. АНАЙ-ООЛ.

УРАН ЧҮҮЛ КЕЖЭЭЗИ

СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга уран чүүл кежээзи болур, аңаа чогаадыкчы интеллигенцияның — чогаалчылар, композиторлар, чурукчуларның ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чылынга уткуштур кандыг ажылдарны кылганын, кылып турарын дыңнаар бис дээн чалалга бижик алдынган. Кежээкиниң 6 шакта чалатканнар чыглып келген.

В. И. Лениниң «Уран чүүл чоннуу болур», А. М. Горькийниң «Уран чүүл кижилерни чаагайжыдар ужурлуг» деп сөстерин улгаттыр, чараштыр бижигилээш, ханаларда делгегилээнин кижи номчуп көргеш, ол өндүр улуг кижилер кижиниң хүлээлгезин айтып берип турганзыг кылдыр боданып келир. Аныяк көрүкчүлер театрының режиссёру эш З. Саая кежээни ажыткан. Бир дугаарында чурукчу эш Лаңзыга ол сөс берди.

— Совет Тываның 25 чылынга делгелге белеткеп турар улус бис — деп, ол чугаалаан.— Бүгүдеге билдингир хоочун чурукчуларның, даштан шевер чазаарларның ажылдарындан аңгыда, чаа өзүп орар аныяктарның чогаалдары аңаа база кирер.

Чурукчу Лаңзы байырлалга хамаарышкан ол делгелгеге чеди чурук киирер: Маркс, Ленинниң портреттери, Ак-Довуракка, Хову-Аксыда «Тыва кобальт» комбинатка хамаарышкан болгаш өске-даа чуруктар. Хоочун партизан Бүлчүң, даштан сииликчи Черзи оларның чуруктарын база оон көрүп болур.

Чурукчу Левертовская сөс алгаш, Владимир Ильичиниң шөлүлгеге турганы Шушенское суурга, Саян ГЭС-тиң тудуун эгелеп турар черге чоруп турганын чугаалааш, оларга холбаштырган чуруктарын чыылганнарга көргүскени солун болган. А чурукчу Курский Тожунуң бойдузунга, ооң мергежилдиг чонунга хамаарышкан графика чуруктарын көргүзерге, олурушканнар ону адыш часкап уткааннар. Владимир Ильич Лениниң овур-хевирин бийир-биле нарын кылдыр чураан дег кылганын көөрге, кижиниң сеткилинге өөрүшкү долуп келир.

Композитор Саая Бюрбе тыва чоннуң ырларынга холбашкан төөгү талазы-биле чамдык чүүлдерни чугаалаан. Революция мурнунда эртемден Катановтуң, 20—30 чылдарда Масловтуң болгаш өскелерниң-даа тыва ырларны чыыр талазы-биле ажылдап турганын ол демдеглээн. Максим Мунзуктуң 120 ырны чыып, ону чонга сонуургатканы солун болган дээрзин ол айытпышаан, бодунуң кылган чүүлдерин, чогаадыкчы планын чугаалап берген. «Чечек» операзындан үзүндүнү, «Айлаң кушкаш» деп ырны аңаа композитор боду-даа, музыка школазындан өөреникчилер-даа ырлагылаан.

Ийи дугаар школаның башкызы эш Танов бодунуң чогааткан аялгаларын сонуургаткан. Ооң бичии уругларга ырларын школаның өөреникчилери ырлаан. чыылганнар оларны өөрүшкүлүг адыш часкаашкыннары-биле үдээн.

Чогаалчы Саган-оол байырлалдарга уткуштур тыва чогаалчыларның чүнү кылып турарын допчулап чугаалап берген. Совет Тываның 25 чылынга орус, тыва дылдар кырынга альманахтарны белеткээнин ол дыңнаткаш, боду аныяктар амыдыралынга холбашкан роман бижип турарын, ону ленинчи юбилейге чедир доозар бодалдыын чугаалаан.

Чогаалчы Бюрбю чаа шүлүглерди бижип доосканын чугаалааш, ону номчукчулар удавас көре бээрин, ону орус дыл кырынга очулдуруп турарын дыңнаткаш, шүлүглелдиң түңнел кезээнден үзүндүнү номчуп берген.

Чогаалчы Кюнзегеш тыва чогаалчыларның өзүлдезинге холбашкан чамдык фактыларны чугаалаан. 1944 чыл үезинде чүгле 5 чогаалчының ному парлаттынып үнүп турган болза, Тываның ном үндүрер чери сөөлгү үш чылда оларның номнарын чылдың-на чээрби ат чедир массалыг парлап үндүрүп турар болу бергенин дыңнаткан. Бодунуң чогаал ажылынга холбаштыр чугаалап, орус дылга шүлүүн номчуп берген.

Чогаалчы Сүрүң-оол база допчу чүве чугаалааш, Тыва дугайында шүлүүн чыылганнарга сонуургаткан, «Тыва, Тыва, алдын шаңнал — Ленин орденин алган сен» деп ол төндүрерге, кижиниң сеткили өөрүшкү-биле бүргели бээр.

Кежээниң түңнелинде партия обкомунуң бирги секретары чогаалчы Салчак Тока чүве чугаалаан.

С. САЛЧАК.

ТЭЭЛИ КӨДЭЭ СОВЕТ

Бай-Тайга районнуң Тээли көдээ Совети делгем девискээрлиг, 800 ажыг өрегелиг. Бо чылдың бирги чартының түңнелдери-биле алырга, көдээ Совет чамдык планныг онаалгаларының күүселдезиниң талазы-биле эки көргүзүглерлиг болган. Хуу кижилерден күрүнеге дүк садарының планын 170 хуу, эъттиин—124 хуу, а үндүрүг чыылдазының планы база-ла ажыр күүсеттинген.

Тээли көдээ Советтиң сессияларынга, күүском хуралдарынга ажыл-агыйларның, албан организация черлериниң бүдүрүлге болгаш амыдырал байдалынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып келген. «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы чүгле районда эвес, харын-даа республикада мурнакчы коллективтерниң бирээзинге санадып турар болгай. Ол фермада саанчылар Сагды Караш, Роза Бичелдей, Ыра Монгуш сүт саалдазын көвүдедиринге үлүг-хуузун киирип, бедик көргүзүглерни доктаамал чедип ап келген. Бызаа ажаакчызы И. Хемчик баш бүрүзүнден хүнде 780—800 грамм немелде деңзини ап турар. Ооң чуруу республиканың Хүндүлел самбыразынга кирген.

Совхозтуң Найырал салбырында мал бажының өзүлдези эки. Мурнакчы хойжу Салчак Самбуу бо чылын төрүүр 100 хойдан 90 хураганны алган. Малчыннар ортузунда малга быжыг чем-суур белеткели организастыг чоруп турар. Хойжу Хертек Сандыжап 15 тонна сиген белеткээр планныг. Ол онаалга ам 22 тонна четкен.

Көдээ Советтиң девискээринде 3 школа, 4 ясли-сад бар. Бо уруглар албан черлериниң септелгези доозулган. Ылаңгыя Тээли ортумак школазының септелгезин шынарлыг чоруткан. Школа столоваазының чем белеткээр черин электрижиткен. Картошка картаарындан эгелээш, бүгү-ле аар-саар ажылдарны ам хол-биле кылбас апарган. Көдээ Советтиң инициативазы-биле школаларга одаар ыяш белеткелинге бүгү чоннуң шевиин беш удаа организастаан. Ооң түңнелинде 260 кубометр одаар ыяш белеткеттинген.

Суур чаагайжыдылгазының талазы-биле организастыг хемчеглер алдынган. Тээли суурнуң чурттакчы чону бо чылын чаагайжыдылга, ногаанчыдылга ажылдарынга кажангызындан-даа артык идепкейлиг кирипкен. 1500 дөс ыяш олуртурун планнаан турда, кудумчуларда 1600 дөс ыяшты тарып олурткан. 2500 погон-метр штакетниктерни кылган.

Үстүнде адааныvыс чедиишкиннер апаа-ла ала-чайгаар болу бербээн. Көдээ Советтиң талазындан ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга удуртулганы суларатпайн, амыдырал болгаш культура хандырылгазының чугула айтырыгларын совхоз дирекциязы, хөй-ниити организациялары-биле кады өй-шаанда шиитпирлеп келген.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

Музейде чаа зал

Республиканың чурт шинчилел музейинде шаандакы феодалдыг Тываның төөгүзүнге хамаарышкан чаа залды ажыткан. Фото-чуруктар, документилер, материалдыг культураның чүүлдери төөгүнүң ол үезинде чоннуң культуразының, амыдырал-чуртталгазының, аңгы демиселиниң болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң, ылаңгыя 1883—1885 чылдарда Алдан-Маадырларның тура халыышкынының дугайында чугаалап турар.

Материалдыг культураның чүүлдерин — ажыл кылыр чепсектерни, өг иштиниң эдилелдерин, идик-хеп аймаан, эр болгаш херээжен кижилерниң кулакка, холга каастаныр чүүлдерин, хөгжүм херекселдерин, чазап сиилиир уран чүүлдүң чүүлдерин оон база көрүп болур.

Л. МИХАЙЛОВА.

* * *

Кудумчу байырлалы

Чөөн-Хемчик районнуң Алдан-Маадыр суурга кудумчу байырлалы болуп эрткен. Ону херээженнер чөвүлели, хөй-ниитиниң күжү-биле солун, утка-шынарлыг кылдыр организастаан.

Кудумчу байырлалын херээженнер чөвүлелиниң даргазы Александра Ондар ажыткаш, ооң ужур-дузазын, кылган ажылын допчузу-биле чугаалаан. Орта хол-биле аргып, даараан хептер, янзы-бүрү кылыглар, национал чем, ногаа аймааның делгелгези болган.

Тиилекчилерге шаңналдарны тывыскылаан. Ылаңгыя хөй уруглуг ие Ооржак Шамчыкай, Ондар Баланчаа, Ооржак Кызыл оларның делгелгеге идепкейлиг кирипкенин демдеглээн.

М. СУНДУКАЙ.

Чагыдылга үргүлчүлевишаан

БО ХҮННЕРДЕ бистиң бүгү чуртувуста ышкаш Чөөн-Хемчик районда юбилейлиг 1970 чылдың парлалга бижидилгезин массалыг эгелээн. Районда парлалга чагыдылгазы чылдың улам көвүдеп турар: 1968 чылда районга 16 муң ажыг кезек солуннар, журналдар тараттынган, а 1969 чылда 18500 кезек четкен. Ол дээрге чоннуң парлалгага таныкшылының улам бедээниниң херечизи-дир.

1970 чылдың парлалга бижидилгезин чедиишкинниг организастап, өреге бүрүзү чагыдылгалыг болур сорулга-биле районнуң ажылчы чоннарынга 20 муң кезек солуннарны болгаш журналдарны тарадырын районнуң харылзаа ажылдакчылары хүлээнген.

Парлалга тарадылгазынга партия, комсомол, профэвилел организациялары боттуг киржип, оларның активчилери база парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчылар улуг күш болуп турар. Харылзаа ажылдакчыларын санаваска безин районда 150 ажыг хөй-ниитичи тарадыкчылар бо ажылда идепкейлиг киржип, бижидилгени массалыг чорудуп турар. Чүгле Чадаана хоорайда безин 50 ажыг хөй-ниитичи тарадыкчылар бар. Оларның аразында партия, комсомол организацияларының активчилери, башкылар, эмчилер, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери идепкейлиг киржип, чон ортузунга парлалга талазы-биле тайылбыр ажылын чорудуп, бистиң кол даяныр күжүвүс болуп турар.

1970 чылдың парлалга тарадылгазы эгелээнден бээр каш хонуктарда районда 2 муң ажыг кезек солуннар болгаш журналдар тараттынган. Чадаана хоорайда автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективинде хөй-ниитичи тарадыкчы В. Петухова — 664, № 1 школада А. Хертек — 604, көжүп чоруур механизастаттынган № 463 тудуг черинде Н. Астанин —351, эмнелгеде П. Бочарева—140 кезек солун, журналдарны тараткылаан.

Бо коллективтерде чагыдылга ам-даа үргүлчүлевишаан. Ол ышкаш хоорайның өске-даа албан организация, бүдүрүлге черлеринде чагыдылга чоруп турар. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларда партия, комсомол организациялары, парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчылары бо ажылче кошкак кичээнгей салып турары харааданчыг.

«Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Тыва», «Большевик» совхозтарда амга чедир чаңгыс-даа экземпляр солун, журнал чагыттынмаан. Мурнуда чылдарда районнуң өске ажыл-агыйларынга бодаарга бо совхозтарга парлалга тарадылгазы ыракта куду деңнелге эртип келген. Эрткен чылдың уржуктарын катаптавайн, парлалга бижидилгезин кичээнгейге алза чогуур.

Бистиң республиканың чамдык районнарында үндезин тыва чон колдаан болгай. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйга, ылаңгыя мал-чер ажылынга хамаарышкан чүүлдер тыва дылга болдунар-ла хөйү-биле үнген турарынга бистиң малчыннарывыс, тараажыларывыс улуг сонуургалдыг, ооң өөредиглиг ужур-дузалыы чугаажок. Бистиң районда ындыг янзылыг журналга негелде улуг. Ол ышкаш парлалга чагыдылгазынга хамаарышкан, чонну чагыдылгаже хаара туткан плакат, көргүзүг материалдары тыва дылда чок болуп турарын четпес деп бодаар мен.

И. МААДЫР-ООЛ,
Чөөн-Хемчик районнуң
«Союзпечать» агентилелиниң
начальниги.

ПАРЛАЛГАНЫ МАССАЖЕ

УЛУГ-ХЕМ районнуң бүгү-ле чурттакчылыг черлеринде 1970 чылдың парлалга бижидилгезин массалыг эгелээн. Бо хүннерде ниитизи-биле районда 750 кезек солуннар, журналдарны номчукчулар бижидип алган. Ооң иштинден «Шын» солун 320, «Тываның аныяктары» 160 кезек болуп турар.

«Найырал» совхозтуң Булун-Терек болгаш адаанда совхозтарның: «Күш-ажылдың хостуу»— Эйлиг-Хем, «ҮТКА 25 чылы»— Ак-Туруг салбырларында хөй-ниитичи тарадыкчылар чоннуң күзээни солуннар, журналдарын бижидип, юбилейлиг чылда кижи бүрүзү чагылгалыг турзун дээш ажылды бедик деңнелге тургускан.

Редактор К. Н. ДПИГА.

ШКОЛАЧЫГА БОЛГАШ АДА-ИЕГЕ СҮМЕ

Совет чазак болгаш Коммунистиг партия салгакчыларның кадык-чаагай өзүп доругарынга аажок улуг кичээнгейни салып турар. Хөй санныг эки дериттинген школа бажыңнары, пионер лагерьлери, санаторийлери туттунгулаан. Чүс-чүс муң школачылар чыл келген тудум-на боттарының чайгы дыштанылгаларын эрттирип, пионер лагерьлеринче, санаторийлерже, дыштанылга бажыңнарынче чоруп турарлар.

Школа эмчилери болгаш башкылар уругларның кадыының дугайында доктаамал сагыш салып, оларны арыг-шеверни сагыырынга, күш-культурага болгаш, гимнастиканы кылып турарынга өөредип турар.

Ынчалза-даа чүгле школа эвес, харын бичии уругларның өг-бүлези оларның өзүлдезинге, чогуур сайзыралынга болгаш өөредилгезинге бүгү-ле аргежок чугула байдалдарны тургузар херек. Ындыг байдалдарны тургузар төлээде, ада-иелер уругларынга чүнүң ажыктыын, чүнүң хоралыын билир ужурлуг.

АРЫГ БОЛГАШ ЧАА АГААРНЫ ХӨЙҮ-БИЛЕ АЖЫГЛААР

Бичии уругларга арыг-силиг агаар онза ужур-дузалыг.

Ада-иелер бичии уругларның хүн бүрү кичээлден хостуг үелеринде болур-чогууру-биле ойнап, хөглеп чоруурунга кичээнгейни салыр херек. Школачы уруглар хөй-хөй шак-үени бажыңга эрттирип турар. Ындыг болганда школачы уругларның боттарының кичээлинге белеткенип, дыштанып болгаш удуп турары өрээлдиң арыг-силиг, чаагай турары кончуг чугула. Ук өрээлди хүннүң дургузунда үргүлчү салгынга каксып, уругларның удуурунуң мурнунда база ылап-ла салгынга каксып ап турары эргежок чугула.

ХҮН БОЛГАШ ЧЫРЫК — КАДЫКШЫЛДЫҢ ҮНДЕЗИНИ

Хүн болгаш чырык бичии уругларның организминге чаагай салдарны чедирип турар. Чырык болгаш хүннээректиг өрээлге бичии уругларның сеткил-сагыжы эки болгаш өөрүшкү, хөглүг болу бээр. Янзы-бүрү аарыгларны болдуруп турар микробтарны хүн херели өлүрүп турар. Соңга карактарын бүлүртүң өңнүг пөстер-биле болгаш чечектер-биле караңгыладыр дуглавас херек, ол болза өрээлди караңгыладып турар. Өрээлге чырык эки кирип турзун дээш соңга караан үргүлчү чуп болгаш чодуп турары чугула. Чырык болгаш хүн — чуртталганың кадыкшыл байдалының күчүлүг чепсээ.

Бичии уругларның туруп турары чуртталга черин арыг тургузар херек. Доозун-довурак бичии уругларның кадыынга хоралыг, чүге дээрге оларда микробтар турар.

Ооң ужурунда өрээлге хүн бүрүде аштаганы чорудуп, шаланы аштаарда ширбиилди суглап алыры, стол, сандайлардан, соңга карактарындан, печкалардан довурак-доозунну чодарда пөстү өттүрүп алыры чугула. Хир-чамны пөстү өттүрбейн чодарга, довурак-доозун арылбас болгаш агаарже өрү көдүрлүп, бичии уругларже кирер тындынар.

Ада-иелер! Бичии уругларны довурак-доозун-биле демисежиринче өөредиңер: чуртталга черинче кирериниң мурнунда буттарын ыяк чодуп, дүрбүүрүнге, орун-дөжээн салгынга каксып агаарладырынга, орун-дөжекке идик-хептиг олурбазынга болгаш чытпазынга, хүн бүрү боттарының идик-хевин аштап, арыглап турарынга өөредиңер!

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ БАЖЫҢГА КИЧЭЭЛИН БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАЗЫН ОРГАНИЗАСТААРЫ

Школачыларның амыдыралынга аажок улуг ужур-дузалыг чүве болза, бажыңга онаалгаларны белеткээри болур. Бажыңга кылыр кичээлдерге чүгле хүндүскү, школа кичээлдериниң соонда дыштанып алгаш кирип болур. Ада-иелер уругларының кичээлге белеткениринге таарымчалыг байдалдарны тургузар ужурлуг.

Хамыктың мурнунда бичии уругларның кичээлге белеткенир доктаамал таарымчалыг черин хандырары эргежок чугула. Бичии уругларның олуруп алгаш, бижип, номчуп олурар стол, сандайы оларның дурт-сынынга таарышкан болур, ындыг таварылгада харын школачы шын олуруп болгаш бодунуң мага-бодун шын туттунуп өөренир. Ынчаарга бир эвес школачы шын эвес өөренип чаңчыга бээр болза, холунуң үжүү чараш эвес болур болгаш чоорту оон-даа багай байдалга таваржып болур чадавас. Оон аңгыда дурт-сынның кушпугур олуруп турганының үезинде хөрек клетказы бастынып, иштики организмнерниң ажылы будулар. Ынчангаш бичии уругларның бажыңынга турганының үезинде башкының болгаш эмчиниң шын олурулга дугайында айтыышкынын күүсеткен турарынче хайгааралды салыры чугула, оон түңнелинде школаның болгаш өг-бүлениң дем-кадылгалыг күженишкини-биле бичии уругларга амыдыралының бүгү дургузунда шын олурулганың эң эки чаңчылы тыптып келир.

Бичии уругларның бажыңга олуруп алгаш ажылдаар столу эки чырыттынган турар ужурлуг, чүге дээрге, эки чырык турда, каракка шоолуг шылаг чок болгаш баксыравас болур. Кичээлдээр столду соңга караанче чоок салыры эң дээре. Бичии уруглар столга олурда соңга караа болгаш лампа солагай талага турары чугула, ынчанмас болза, холдуң хөлегези ажылды дуглай бээр. Лампаның чидиг чырыткыланчак чырыы карактыы чылчырыктадып баксыратпазын дээш ону абажур-биле дуглап алыр херек. Бичии уругларның карааның шоонуң дугайында оларның школа назынының үезинде-ле сагыш салыры эргежок чугула, чүге дээрге, карак шоонуң күженишкинин негеп турар ажыл-биле хөй шак ажылдаары аңаа таваржыр. Уругларга чыда ном номчуурун чөпшээреп болбас, чүге дээрге ол душта чырык-биле номну болгаш карак-биле номнуң аразында чогуур доктаамал хемчээлин хандырары бергедей бээр. Бир эвес силерниң уругларынар ном номчуурда үргүлчү-ле караанга чыпшыр тудуп турар апаар болза, карак эмчизинге көргүзүңер, ооң карааның шоон улам баксыратпас төлээде, карак шилин-даа ажыглап болуру чадавас болгай.

Бичии уруглар, ылаңгыя школа назылыг бичии уруглар, үргүлчүлелдиг болгаш чаңгыс аай кичээлдериниң үезинде дүрген шагзырап туруптар. Шимчеп чоруп турары болгаш янзы-бүрү оюннар (чарыш, халыш) бичии уругларга ажыктыг. Олар шыңган эъттерни болгаш хол-будун сайзырадып, тыныышкынга болгаш ханының сайгарылгазынга ажыктыг салдарны кылып турар. Агаарга шимчеп ойнаар оюннар: дошка чуңгулаары, хаактаары, шанакчыгашка чуңгулаары, бөмбүк-ойнаары бичии уругларга онза ажыктыг.

Ада-иелер болза, бичии уругларны чылдың кандыг-даа үезинде арыг агаарга ойнап, хөглезин дээш бажыңының чанынга уруглар шөлүн организастаар ужурлуг.

Дыштанылга хүнүнде бичии уругларга хүндүскүнүң үргүлчү агаарлыг дыштанылгазын кылыр херек. Ол хүн уруглар шаг-үениң хөй кезиин болдунар-ла шаа-биле арыг агаарга, хөделиип чоруп турар оюннарга эрттиргейлер.

Школа назылыг уругларны аал иштиниң аар эвес ажылдарын күүседиринге чаңчыктырар херек, ынчалза-даа оларны эвин эрттир чүдүрбес. Шылгалдалар үезинде ада-иелер бичии уруглар дугайында сагыш човаашкынын күштелдирер ужурлуг: аъш-чемни экижидер, бичии уруглар салгынга эки кагыскан өрээлге кичээлдеп, а ол ышкаш олар дүнеки удуур шактарын кызырбазын дээш хайгаараар херек.

БИЧИИ УРУГЛАРНЫҢ АЪШ-ЧЕМИ БОЛГАШ УЙГУЗУ

Аъш-чемниң шын организастаарының айтырыгларынга ада-иелер онза кичээнгейни салыр ужурлуг. Школачының ап турар аъш-чеми ооң өзүлдезинге болгаш сайзыралынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни (сүт продуктуларын, эътти, балыкты, катты, ногааны) бодунда сиирип турар болур. Школачылар бир хүн дөрт катап чемненир ужурлуг — дөрт шак болгаш-ла ол үеде. Бичии уруглар чемненир мурнунда холдарын саваңнап чуп турарын хайгаарап көөрү эргежок чугула. Оларның кылаштап тургаш чемненирин болгаш чемненилге үезинде ном номчуурун чөпшээреп болбас.

Бичии уруглар школаже баарының мурнунда ылап-ла эртенги чем чиир ужурлуг: бичии уругларны аш ижин-биле школаже чорудары кончуг хоралыг. Бичии уруглар хүнүнүң дургузунда эң-не элбек чемни дүштеки чем үезинде алыр ужурлуг. Кежээки чемде чиик таарымчалыг чемни чиир болгаш удуур мурнунда бир шак бурунгаар чемненир. Чемненип алган дораан аксын суг-биле чайып төгеринге бичии уругларны өөредиңер.

Уйгу болза, школачы уругларның кадыынга улуг ужур-дузалыг, ол болза, нерв системазынга болгаш бүгү организмге четчир дыштанылганы берип турар.

Биче назылыг школачыларга 10 шак, 12—15 харлыгларга —9 шак; өрү назылыг школачыларга—8—$8\frac{1}{2}$ шак удуур эргежок чугула. Бичии уруглар болза чогуур өөренип чаңчыккан шагында удуур ужурлуг, ынчан олар дүрген удуп болгаш белен оттуп чаңчыгар болур. Бичии уруг бүрүзүнге тускай орун-дөжек салып бээр херек. Уруглар эки агаарладып, салгынга кагыскан өрээлге удаан турары кончуг чугула. Уйгу үезинде арыг агаар болгаш чогуур үе-шактыг уйгу уругларга дүнеки чогуур дышты хандырып турар.

МАГА-БОТТУҢ АРЫГ-СИЛИИ БОЛУРУ

Өг-бүле бичии уругларның арыг-шевер дүрүмүн сагаап турарын хайгаарап көөр херек — ол болза, оларның кадыынга ажыктыг болгаш чамдык халдавырлыг аарыглардан оларны камгалап турар. Бичии уруглар эртенниң-не курлаанга чедир чунуп азы эртенги зарядка (күш-культура сайгарылгазы) соонда мага-бодун чодуп, а ол ышкаш хүн бүрү диштерин аштап арыглап турар. Бичии уругларны шеверлеттинер бажыңга чораанының соонда болгаш чемненилге санының мурнунда-ла холдарын чуп, холдарының дыргактарын чолдайтыр кезип алыр болгаш дыргак хирин аштап алырынга өөредир херек. Школачы уруглар неделя санында-ла бүгү мага-бодун саваңнап чуур (чунар-бажыңга, душка азы бажыңында) болгаш ол санында-ла иштики хевин солуур ужурлуг. Удуур мурнунда бут чуур чорук кончуг ажыктыг. Ол чорук чүгле кештиң арыг чаагай чоруун хандырар эвес, харын буттарының сугланыш дерилер чоруун база эвээжедип турар. Бичии уругларның баш-чажының арыг-силиг чоруунче онза кичээнгейни салыр херек. Оларның чажын дыргак-биле хүн бүрү дырап ап, бажын неделяда бирден эвээш эвес чуп ап чоруурунга өөредиңер.

Бичии школачы уругларны чүгле боттарының кадыының дугайында сагыш-салырынга эвес, харын өскелерниң кадыының талазы-биле база кичээнгейлиг болурунга өөредиңер, тодаргайлаарга, долгаптыр турарларга хоралыг болгу дег чүвелерни кылып болбас: шала кырынче дүкпүрүп, кожазында турган кижиже көрүп алгаш, чөдүрүп, азырып, холун чараазы-биле өттүрүп алгаш ном ажып болгаш оон-даа өске ындыг янзылыг чүүлдерни кылып болбас.

Ада-иелер! Бичии уругларны арыг-шеверге, культурлуг аажы-чаңга кижизидеринге силерниң хууда үлегер-чижээңер, оларның акыларының болгаш угбаларының эки аажы-чаңы аажок улуг ужур-дузалыг деп чүвени утпаңар!

Школага болгаш өг-бүлеге арыг-шеверниң эки негелдезин, кичээлдерни болгаш дыштанылгаларны шын организастаарының чуруму, арыг-шеверниң культурлуг чаңчылдарын нептередириниң талазы-биле башкыларның болгаш өг-бүлениң бодамчалыг ажылы школачыларга эки кадыкшылганы хандырар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Горькийниң чаш чылдары» 10, «Айыылдыг ужудуушкун» 12, 2, 4, 5.45, 7.25, 9.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Алдын туфельчигештиң төөгүзү» 10, 14, «Дүжүп турар хыраа» 12, 16, 17.50, 19.40, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кижи эрттинмес шивээ» 3, «Ийи кижиге клетка» 5, 6.45, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Демиселдиң үүлгет» 15, 16.40, 18.40, 20.30 шактарда.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.)

ТС — 00725.